

Câhiliye Devri Arap Şiirinde Tutsak Kadın Algısı

MEHMET YILMAZ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türkiye
Çanakkale Onsekiz Mart University, Faculty of Theology, Türkiye
myilmaz93@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8223-7065>

Öz

İnsanlık tarihi boyunca varlığı koruma içgüdüğü, gelir dağılımında hakkaniyetten uzaklaşma ve çıkara dayalı çarpık ilişkiler gibi nedenlerle topluluklar arasında savaşlar sürüp gitmiştir. Câhiliye dönemi Arap topluluklarında da benzer sebeplere dayalı savaşlar sıkça yaşanmıştır. Sınırlı sayıdaki su kaynaklarını ele geçirmek amacıyla çoğu defa hasım kabilelere baskınlar düzenlenmiş veya göğüs göğüse çarpışmalar meydana gelmiştir. Baskınlar ve savaşlar sırasında ele geçirilenler arasında kadınlar da yer almıştır. Yapılacak esir değiş tokuşu pazarlıklarında koz olarak kullanılmak üzere özellikle hatırı sayılır ailelere mensup kadınlar hedef seçilmiştir. Saray veya köşklere refah içerisinde yaşayan elit tabakaya mensup kadınlar beklenmedik bir anda kendilerini hasım tarafın eline esir düşmüş olarak bulabilmişlerdir. Arkada gözleri yaşlı çocuklar, ebeveynler ve yakınlar bırakmışlardır. Bu çalışma, baskınlar ve savaşlar sırasında tutsak alınan kadınların akıbetlerinin ve karşılaştıkları muamelelerin Câhiliye dönemi Arap şiirine olan yansımalarını ele almaktadır. Câhiliye dönemi Arap şairlerine ait ilgili beyitler çalışmanın esasını oluşturmaktadır. Zira şair, yaşadığı çevrenin kültürünü, tanık olduğu hadiseleri ve hadiseler karşısındaki duygularını beyitlere yansıtır. Çalışma, şiirlerdeki tutsak kadın tasvirleri üzerinden Câhiliye döneminde savaşlar nedeniyle oluşan olumsuz durumu ortaya koymak bakımından önem arz etmektedir. Çalışmada tarama, tasnif ve tahlil yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili ve Belagati, Arap Şiiri, Câhiliye, Savaş, Kadın.

The Perception of Captive Women in Arabic Poetry of Jâhiliyya Abstract

Throughout the history, wars have continued between communities due to many reasons such as the instinct to protect their existence, the inequity in income distribution, and distorted relations based on interests. Wars based on aforementioned reasons were frequently experienced in Arab communities of Jâhiliyya. The wars mostly manifest themselves in the form of raiding enemy tribes or hand-to-hand combat in order to seize the limited number of water resources due to the harsh and arid desert conditions of the Arabian Peninsula. There are also women among those, who are captured during raids and wars. In particular, women from prominent families are targeted to be used as

leverage in the future prisoner exchange negotiations. The women of the elite class, who live in prosperity in palaces or mansions, unexpectedly find themselves captured by the enemy leaving behind tearful children, parents and relatives. What are the fates and treatments that await the women who are held captive during raids or wars? This study aims to bring to light the reflections of the fate of the women who were captured during the raids and wars as well as the treatment they were subjected to on the Arabic poetry of Jāhiliyya. In this respect, the relevant couplets belonging to the Arab poets of the Jāhiliyya period constitute the basis of the study. The poet reflects the culture of the environment he lived in, the events he witnessed and his feelings about the events in the couplets. The study is important in terms of revealing the negative situation caused by wars in the age of Jāhiliyya through the depictions of captive women in poems. Scanning, classification and analysis methods were used in the study.

Keywords: Arabic Language and Rhetoric, Arabic Poetry, Jāhiliyya, War, Women.

Giriş

Arap Yarımadası'nın iç kesimlerine çetin çöl iklimi hakimdir. Kış ve bahar mevsimleri dışında yeterli miktarda yağmur yağmadığından bölgede su kaynakları da sınırlıdır. Bu sebeple çölde yaşayan bedevi Araplar zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermektedir. Geçim kaynağı olarak küçükbaş hayvan ve deve yetiştirmektedirler. Hayvanların etinden, sütünden, yünlerinden, tüylerinden ve derilerinden yararlanılmaktadır. Develer aynı zamanda çöl ortasında ulaşım aracı olarak kullanılmaktadır. Atlar ise çevik olma ve ani manevra yapabilme gibi kabiliyetleri sebebiyle özellikle çatışma alanlarında savaş aracı olarak kullanılmaktadır. Bedevi Arapların nazarında hayata tutunabilmenin en önemli unsurları sayılan develer, küçük baş hayvanlar ve atlar paha biçilmez değere sahiptir. Bu sebeple "māl"¹ adını verdikleri söz konusu hayvanları yeterince besleyebilmek için mevsimlik otlak alanlara göç etmek durumundadırlar. Sınırlı sayıdaki otlak alanları ve su kaynaklarını ele geçirebilmek amacıyla çoğu defa kabileler arasında çatışmalar yaşanmıştır.² Başka bir ifade ile çöl ikliminin beraberinde getirdiği zorlu şartlar, kabileleri "ğazve" adını verdikleri çatışmalara zorlamakta ve çatışmaları ekonomik dayanak haline getirmektedir.³ Söz gelimi 'Āmir b. eṭ-Ṭufeyl (ö. 11/632), adamlarıyla birlikte Hemedān kabilesine düzenlediği baskına gerekçe olarak kuraklığı öne sürmekte ve şöyle demektedir:⁴ [Basīṭ]

¹ 'Āli el- Cundī, *Şīru'l-Ḥarb fi'l-'Aşri'l-Cāhili*, 16.

² Ġāzī Ṭuleymāt ve 'İrfān el-'Eşkar, *el-Edebu'l-Cāhili Qadāyāh, Agrāduh A'lāmuh Funūnuh*, 32.

³ Cevād, 'Āli el-Mufaşşal fī Tārīhi'l-'Arab Qable'l-İslām, 5:334.

⁴ 'Āmir b. eṭ-Ṭufeyl, *Divān*, 137.

لِلَّهِ غَارَتْنَا وَالْمَحْلُ قَدْ شَجِيثٌ مِنْهُ الْبِلَادُ فَصَارَ الْأَفْقُ عُرْيَانًا
حَتَّى صَبَبْنَا عَلَى هَمْدَانَ صَيِّقَةً سُورَ الْكِلَابِ وَمَا كَانُوا لَنَا شَانًا

Allah aşkına baskınımız ne müthiş bir baskındı! Kuraklık, yurtları kasıp kavurmuş ve ufuk[ta buluttan] eser kalmamıştı.

Ta ki Hemedân kabilesine tozu dumana katan bir baskın düzenledik de [başlarına] köpek salyaları yağdırdık. Bizimle kan bağları⁵ da yoktu onların.

Saldırma ve yağmalama anlamlarına gelen “ğazve”⁶ kavramı, soygunculuk ve hırsızlık manalarını da içermektedir.⁷ Kabile bireyleri hasım kabileye ani baskınlar düzenlemekte ve kabilenin sahip olduğu hayvanlara, kadınlara ve çocuklara el koymaktadırlar. Buna mukabil hasım kabile, ilk fırsatta benzer eylemlerle saldıran tarafa intikam amaçlı saldırı gerçekleştirmektedir.⁸ Saldırı tehdidinde maruz kalan kabilenin hasım kabileye cizye ödemek suretiyle muhtemel saldırıları bertaraf etmesi⁹ veya daha güçlü bir kabileden himaye istemesi de söz konusu olmaktadır.¹⁰ Kabile kültüründe, düşman kabileye anlık saldırılar düzenleyerek malları talan etmek ve kadınlarla çocuklara el koymak kahramanlık göstergesi sayılmaktadır.¹¹ Yine kabile kültüründe uyulması gereken en önemli kural, öldürülen bireyin intikamını almaktır. Bu sebeple kabile mensubu her birey öldürülen kimsenin intikamını almak için çaba sarf etmek zorundadır. Kan davası güden kimse, öldürülen yakınının intikamı alınıncaya kadar kadınlarla ilişkiden, içkiden ve dünya lezzetlerinden uzak durmaktadır. Öldürülen tarafa diyet ödemek zül kabul edildiğinden kabileler arasında yaşanan savaşlar uzun yıllar sürmekte ve taraflar ancak durum içinden çıkılmaz hal aldığı zamanlarda diyet ödemeye razı olmaktadır. Her iki taraftan öldürülenlerin yakınlarına diyet ödenmesi veya katilin öldürülen tarafa teslim edilmesi durumunda savaşlar sonlandırılmaktadır.¹² Kabile

⁵ Beyitte yer alan شان kavramı göz yaşı damarı anlamında olup kabileler arasındaki kan bağı manasında kullanılmaktadır. Bkz. ez-Zevzenî, Ebû ‘Abdillâh el-Ḥuseyn b. Aḥmed, *Şerḥu'l-Mu'allaḳâti'l-'Aşr*, 331.

⁶ İbn Manzûr, *Lisānu'l-'Arab*, (ğ-z-v), 5:3253.

⁷ Philip Hitti ve diğerleri, *Târîḫu'l-'Arab*, 1:31.

⁸ Aḥmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, 9.

⁹ Dirîze Şekḳâl, *el-'Arab fi'l-'Aşri'l-Câhili*, 97.

¹⁰ Cevâd, ‘Ali, *el-Mufaşşal fi Târîḫi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, 5: 421; Emîn, *Fecru'l-İslâm*, 9.

¹¹ Hitti, *Târîḫu'l-'Arab*, 31.

¹² Carl Brockelmann, *Târîḫu'ş-Şu'ûbi'l-İslâmiyye*, 19.

yasaları Mekke, Medine ve Tâif gibi yerleşim birimlerinde de geçerli olmaktadır.¹³

Şiirleriyle bilinen Cähiliye Arapları, savaşları ve baskınları da şiirlerinde konu edinmiş, bu olaylar çerçevesinde oluşan durumları, kahramanlıkları ve zorlukları tasvir etmişlerdir. Örneğin Cähiliye şairi Te'ebbağa Şerran (ö. 540), kan davası sebebiyle tek düşüncesinin hasımdan intikam almak veya hasımla karşı karşıya gelerek vuruşmak olduğunu dile getirdiği aşağıdaki beyitte bu duruma işaret etmektedir:¹⁴ [Tavil]

قَلِيلٌ غَرَارِ النَّوْمِ، أَكْبَرُ هَمِّهِ دَمُ النَّارِ، أَوْ يَلْقَى كَمِيًّا مَمْتَعًا

[Te'ebbağa Şerran] az uyumaktadır. [Zira] onun [kafasındaki] en önemli derdi, [öldürülen yakınının] intikamını [alacağı] kan davası veya silah kuşanmış ve yüzünü gizlemiş bir [hasımla] karşı karşıya gelmesidir.

Kabileler arasında yaşanan savaşlar günler anlamına gelen "eyyām" adıyla da bilinmektedir. Zira savaş durumlarında kabileler gündüz vakti çarpışmakta ve karanlık çöktükten sonra ertesi günün sabahına kadar çatışmalara ara vermektedir.¹⁵

Savaşan taraflar sahip oldukları eşyaları, hayvanları ve kadınları savaş bölgesine götürmektedir. Savaş sona erdiğinde yenilen taraf beraberinde getirdiği her şeyi meydanda bırakarak kaçmaktadır. Yenilen taraf ise yenilen tarafın arkada bıraktığı her şeye el koymaktadır. Savaşlarda ve baskınlarda esir alınan kadınlar esir alan tarafın tasarrufuna geçmekte ve farklı muamelelere maruz bırakılmaktadır. "Cähiliye toplumunda kadın" konusunu farklı bağlamlarda ele alan tez, makale ve kitaba rastlanmaktadır.¹⁶ Bu çalışmalarda dönemin kadın konusu farklı zaviyelerden incelenmiştir. Çalışmamızda ise ilgili beyitler çerçevesinde dönemin tutsak kadın algısına odaklanılmış ve araştırma konusu etraflıca ele alınmıştır. Kuşkusuz şiir sanatındaki ustalıklarıyla bilinen Cähiliye Arapları¹⁷ tarafından tutsak kadın algısı gibi sosyal bir problemin beyitlere yansıtılmış olması literatür bağlamında da konuyu önemli kılmaktadır. Zira şiir diliyle ustaca söylenmiş olan ilgili beyitler, dönemin şiir anlayışı hakkında da ipuçları vermektedir.

¹³ Neş'et Çağatay, *İslâm'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, 89.

¹⁴ Te'ebbağa Şerran, *Divân*, 113.

¹⁵ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî el-Aşru'l-Câhilî*, 1:64.

¹⁶ Bkz. Altuntaş, Ramazan, *Nübüvvet Öncesi Cähiliye Toplumu* (yüksek lisans tezi), Bakkaloğlu, M. K. Abdüssamet, *Cähiliye Dönemi Aile Hukuku* (yüksek lisans tezi); Aladağ, Mehmet Şirin, *Cähiliye ve İslâm Döneminde İçerik-Dini ve Toplumsal Hayat*; Fidan, İbrahim, "Cähiliye Şiirinde Kadın İmgesi, ss. 293-320); Gökhan, Nur, *Cähiliye Toplumunda Kureyş Kadını*.

¹⁷ İbn Kuteybe, 'Abdullâh b. Muslim, *eş-Şi'ru ve's-Şu'arâ*, I, 60.

Konunun daha iyi anlaşılması amacıyla Cähiliye Arap toplumunda kadının konumuna kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1. Cähiliye Devri Arap Toplumunda Kadının Konumu

Cähiliye devri Arap toplumunda hür ve cariye olmak üzere iki farklı kadın sınıfı söz konusudur. Hür kadın, toplumda hatırı sayılır konumda olup mülk edinme, mülkünde tasarrufta bulunma,¹⁸ himayesine sığınan kimseleri koruma, şefaata dileyen esirleri özgürlüklerine kavuşturma, evleneceği erkeği seçme ve kocayı boşama gibi haklara sahiptir.¹⁹ Evlendikten sonra kocayı hayata tutunabileceği bir dayanak olarak görmekte ve kocanın her an öldürülebileceği konusunda endişe duymaktadır. Eşinin öldürülmesi veya vefat etmesi durumunda diğer yakınardan daha çok üzülme ve onun ardından ağıtlar yakmaktadır. Bazı zamanlar vefat eden veya öldürülen kocaya olan sadakati sebebiyle yeniden evlenmemektedir.²⁰ Bu ve benzeri sebeplerle hür kadın, kocanın ve toplumun takdirini kazanmaktadır. Şair 'Ubeyd b. Mucib (ö. 70/690) annesi 'Amra bt. Hırka'nın (6. yüzyıl) hür kadınlar sınıfından olmasıyla övünmekte ve toplumdaki saygınlığına işaret ederek şöyle demektedir:²¹ [Tavil]

لَقَدْ وُلِدْتِي حُرَّةً رَبَّيَّةً
مِنَ اللَّاءِ لَمْ يُخْضِرُنْ فِي الْقَيْظِ دِنْدَنَا

Beni, yaz sıcağında odun taşımamış hanımlar arasından Rabî'a[oğullarına] mensup hür bir kadın doğurmuştur.

Genel olarak hür kadın, Mekke, Medine ve Tâif gibi ziraat yapılan bölgelerde kocasına tarım işlerinde yardım etmekte, yemek pişirmekte, hayvanları sağmakta ve yün eğirmektedir.²²

Savaş halinde çatışmaların yaşandığı alanlara eşler de götürülmektedir. Kadınlar putların yerleştirildiği ve tepesinde savaş sancağının dalgalandığı bir kubbenin etrafında konuşlanmaktadırlar. Buldukları yerden yüksek sesle hamaset şarkıları söylemekte ve düşmanla çarpışan erkekleri cesaretlendirmektedirler.²³ Yine kadınlar öldürülenlerin ardından ağıt yakmakta, kabile mensubu savaşçıları intikam almaya teşvik etmekte, yaralıların yardımına koşmakta ve savaşçılara su ve yiyecek

¹⁸ Şevkî Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî el-'Aşru'l-Cähilî*, 1:64.

¹⁹ el-İşfahânî, *Kitābu'l-Eğānî*, 20:397.

²⁰ el-Mes'ûdî, Ebu'l-Hasen 'Ali b. el-Hüseyn b. 'Ali, *Murûcu'z-Zeheb*, 3:27-28.

²¹ el-Ğattâl el-Kilâbî, *Divân*, 13. Annelerine nispet edilen şairlerle ilgili geniş bilgi için bkz. Muhammed b. Habîb, *Men Nusibe ilâ Ummihî mine's-Şu'arâ*, 25-97.

²² Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, 10.

²³ Muhammed Suheyl Tağkûş, *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm*, 176.

dağıtmaktadırlar. Aynı zamanda düşman tarafından yapılabilecek ani saldırılara karşı birliklerin etrafını gözetlemektedirler. Bazı zamanlar erkeklerle birlikte düşmana karşı omuz omuza savaşmaktadırlar.²⁴

Cähiliye toplumunu oluşturan diğer kadın sınıfı cariyelerdir. Cariyeler, özgür kadınların aksine civar bölgelerden kaçırılan, kabileler arasında yaşanan savaşlarda esir düşen veya köle pazarlarından satın alınan kadınlardır.²⁵ Cariyeler sıkça yaşanan çatışma ve yağmalama olayları sebebiyle hür kadınlara kıyasla sayıca fazladır. Toplumda alt tabakayı oluşturmakta ve hür kadınların evlerinde hizmetçilik, amelelik ve hayvan otlatma gibi beden gücüne dayalı zor işlerde çalıştırılmaktadırlar.²⁶ Bazı cariyeler erkeklerle gayri meşru ilişki yaşamaya²⁷ veya meyhanelerdeki genç erkeklere çalgı eşliğinde şarkı söylemeye mecbur bırakılmaktadırlar.²⁸ Zengin erkekler tarafından gizli dost edinilen ve rakkase olarak çalıştırılan cariyeler de söz konusudur.²⁹ Hür erkekler cariyelerle evlilik yapabilmektedir. Mehir ödemeksizin yapılan bu tür evliliklerden dünyaya gelen çocuklar, genelde babalarının soyuna nispet edilmemektedir. Babalarının soyuna nispet edilebilmeleri için savaş meydanlarında cesaret gerektirecek eylemler sergileyerek kendilerini ispatlamak durumundadırlar.³⁰

2. Cähiliye Devri Arap Şiirinde Tutsak Kadın

Tarih boyunca hemen her savaş, ardında ölümler, yaralılar ve esirler bırakmıştır. Savaş meydanlarında esir düşenler veya yurtlara yapılan baskınlar sırasında ele geçirilenler arasında kadınların da bulunması kaçınılmaz bir durumdur. Cähiliye Arapları hasım kabilenin onurunu kırmak ve hasmı olabildiğince zillilete düşürmek gayesiyle baskınlarda veya savaşlarda özellikle kadınları ele geçirmeyi hedeflemişlerdir.³¹ Düşman kabileye misliyle karşılık verme arzusu da kadınları ele geçirmeye sevk eden gerekçelerden biri olmuştur. Şair el-Mura'aş el-Kelbî (6. yüzyıl) aşağıdaki beyitlerde bu duruma işaret etmektedir:³² [Basit]

²⁴ Cevâd, 'Ali, *el-Mufaşşal fî Târîhi'l-'Arab Kable'l-İslâm*, 5:444; Ahmed Muhammed el-Hüfî, *el-Hayâtu'l-'Arabîyye mine's-Şîri'l-Cähili* 157; 'Ali el-Hâşimî, *el-Mer'etu fi's-Şîri'l-Cähili*, 74.

²⁵ el-Hüfî, *el-Hayâtu'l-'Arabîyye mine's-Şîri'l-Cähili*, 246.

²⁶ el-Hâşimî, *el-Mer'etu fi's-Şîri'l-Cähili*, 246-247.

²⁷ Şekkkâl, *el-'Arab fi'l-'Aşri'l-Cähili*, 95.

²⁸ Dayf, *Târîhu'l-'Edebi'l-'Arabî el-'Aşru'l-Cähili*, 70.

²⁹ el-Hâşimî, *el-Mer'etu fi's-Şîri'l-Cähili*, 249.

³⁰ Şekkkâl, *el-'Arab fi'l-'Aşri'l-Cähili*, 95; Dayf, *Târîhu'l-'Edebi'l-'Arabî el-'Aşru'l-Cähili*, 369.

³¹ el-Hâşimî, *el-Mer'etu fi's-Şîri'l-Cähili*, 464.

³² el-Buhturî, *el-Hamāse*, 88.

لَوْ كُنْتُ حُرّاً كَرِيماً ذَا مُحَافَظَةٍ مَا نِمْتُ إِلَّا وَنَارُ الْحَرْبِ تَشْتَعِلُ
حَتَّى تُسَاقَ نِسَاءً سَوَقَ نِسْوَتِكُمْ بِمَا أَصَابَكُمْ أَوْ يُبْلَغَ الْأَجَلَ

Korunma [gücüne] sahip özgür ve saygın bir kimse olsaydın savaşın ateşi alevlendiğinde şu durumda uyurdun ancak:

[Hasım kabileye mensup] kadınlar öne katılarak götürüldüklerinde. [Tıpkı geçmişte] maruz kaldığınız [yenilgilerde] veya eceliniz geldiğinde kadınlarınızın öne katılarak götürüldükleri gibi.

Damra en-Nehşelî (6. yüzyıl) de Cifâr isimli mevkide Temîm kabilesinden öldürülenlerin intikamını almak amacıyla Esed kabilesine düzenlediği Zātu'ş-Şukūk Günü³³ adıyla bilinen baskında Esed kabilesinin kadınlarını ele geçirdiklerini dile getirmekte ve şöyle demektedir:³⁴ [Kâmil]

الآن سَاعَ لِي الشَّرَابِ وَلَمْ أَكُنْ 35 أَتِي التِّجَارِ وَلَا أَشُدُّ تَكَلِّمِي
حَتَّى أَصْبَحْتُ عَلَى الشَّفُوقِ بَعَارَةً كَالنَّمْرِ يُنْزِرُ فِي حَرِيرِ الْحَرَمِ
وَأَبَأْتُ يَوْمًا بِالْجِفَارِ بِمِثْلِهِ وَأَجَزْتُ نِصْفًا مِنْ حَدِيثِ الْمَوْسِمِ
وَمَشْتُ نِسَاءً كَالطِّبَاءِ عَوَاطِلًا مِنْ بَيْنِ عَارِقَةِ السِّبَاءِ وَأَيْمِ
ذَهَبَ الرِّمَاحُ بِرُؤُجِهَا فَتَرَكْنَاهُ فِي صَنْدَرِ مُغْتَدِلِ الْقَنَاءِ مَقْوَمِ

Şimdi artık şarap boğazımdan rahatça geçer. Halbuki ben [daha önce] içki satıcılarına gelmiyor ve sessizliğimi koruyordum.

Ta ki kadınlara has ipek [dokumalı kumaşlar üzerine] saçılan hurma [taneleri] gibi³⁶ [peş peşe indirdiğim darbelerle] eş-Şukūk'a bir saldırı gerçekleştirene kadar.

Cifâr'da [öldürülenlerin intikamını eş-Şukūk'ta aldım. Böylece yenilgiye uğradığımız her] bir günü benzeriyle denkleştirdim. [Müttefikimiz olan

³³ Zātu'ş-Şukūk Günü, 'Amir ve Temimoğulları ile Esed ve müttefikleri arasında yaşanan çatışmalar-dan birinin adıdır. Esed, Tayyi' ve Gatafan kabileleri, iki müttefik kabile olan 'Amir ve Temimoğulları'na en-Nisâr Günü bir baskın düzenlerler. Baskında 'Amiroğulları'ndan çok sayıda insan öldürülür. Temimoğulları anlaşma gereği öldürülenlerin intikamını almak amacıyla Esedoğulları ile müttefiklerine Cifâr denilen mevkide baskın düzenler. Ne var ki Temimoğulları 'Amiroğulları'nın en-Nisâr Günü verdikleri zayıttan çok daha fazlasını verirler. Damra en-Nehşelî, Temîm kabilesinden öldürülenlerin intikamını alıncaya kadar içki içmemeye ahdeder. Nihayet Esed kabilesine ait topraklarda yer alan Zātu'ş-Şukūk isimli mevkide baskın düzenler ve gafil avlanan erkeleri öldürür. Bkz. Ebü 'Ubeyd el-Bekrî, *Simţu'l-Leālî*, 1:503.

³⁴ İbn 'Abdi Rabbih, *el-'İkdu'l-Ferîd*, 6:86.

³⁵ Beyitte yer alan التِّجَارِ lafzı içki satıcıları anlamındadır. لا أشد تكلمي ise yüksek sesle konuşmuyorum anlamındadır. Bkz. el-Câhîz, *Kitābu'l-Burşân ve'l-'Urcân ve'l-'Umyân ve'l-Hülân*, 96.

³⁶ Cähiliye Arapları hasım kabileye düzenlenen baskınları etrafa saçtıkları hurma tanelerine benzetmektedirler. Bkz. el-Câhîz, *Kitābu'l-Burşân*, 97.

Temim kabilesinin Cifâr'da aldığı yenilgi hakkında [Hac] mevsiminde yapılacak konuşmanın yarısını [böylece] gidermiş oldum.³⁷

Aralarında esareti kabullenmeye çalışan ve kocası ölmüş bir dulun da bulunduğu kadınlar, yakınlarından koparılmış olarak ceylanlar gibi yürüdüler.

Mızraklar kocasını [eşinden koparıp] götürdü de kadınlar sağlam yapılı pürüzsüz mızrağın önünde kocayı [kaderine] terk ettiler.

Şair Ebu'n-Necm el-'Iclî (ö. 120/743) ise, Tuhayyeoğulları'nın yurtlarına düzenledikleri baskında Tuhayyeli kadınları ele geçirdiğini dile getirmekte ve şöyle demektedir:³⁸ [Kâmil]

كَرَّةٌ وَقَدْ كَرَّرْتُ عَلَى طَهْيَةَ حَتَّى طَرَفْتُ نِسَاءَهَا بِمَسَاءِ

Tuhayye [kabilesine] öyle bir saldırdım ki akşam vakti kadınlarını ele geçirdim.

Cähiliye devri Arap şiirlerinde savaşlarda veya baskınlarda ele geçirilen kadınların konu edildiği beyitleri, kadınların tutsak alınma endişeleri, kadınları tutsak almakla övünme, kadınları korumada yetersiz kalan erkekleri aşağılama ve tutsak kadınların akıbetleri olmak üzere dört alt başlıkta incelemek mümkündür.

2.1. Kadınların Tutsak Alınma Endişeleri

Cähiliye devri Arap toplumunda kadın, erkeğin namusu sayılmaktadır. Bu bakımdan savaş meydanlarında veya baskınlarda kadının ele geçirilmesi namus kavramının kirletilmesi anlamına gelmektedir.⁴⁰ Araplar nazarında bu durumdan daha utanç verici bir başka husus söz konusu olmamaktadır. Bazı Araplar ileride düşmana esir düşme ve namuslarına leke sürülme ihtimaline karşı kız çocuklarını diri diri toprağa gömmektedirler.⁴¹ Erkekler, kadınları koruma içgüdüsüyle hareket etmekte ve kadınların düşman tarafından ele geçirilmelerini engellemek için imkanlarını seferber etmektedirler. Söz gelimi şair el-Ecdâ' el-Hemedânî (6. yüzyıl), savaşın kızıştığı anlarda Hemedân kabilesine mensup kadınları korumak amacıyla yüzüzlük yaptığını beyitlerinde şöyle ifade etmektedir:⁴² [Tavîl]

³⁷ el-Mu'aynî, *Şîru Benî Temîm fi'l-'Asri'l-Cähilî*, 284

³⁸ en-Nuveyrî, *Nihāyetu'l-Ereb fi Funūni'l-Edeb*, 15:303.

³⁹ Beyitte yer alan طَهْيَةَ ile Tuhayyeoğulları kabilesi kastedilmektedir. Bkz. el-Belâzurî, *Kitābu Cumel min Ensābi'l-Eşraf*, 12:5116.

⁴⁰ el-Hüfî, *el-Hayātu'l-'Arabiyye mine's-Şîri'l-Cähilî*, 164.

⁴¹ Dayf, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Aşru'l-Cähilî*, 73, 75.

⁴² 'Abdulkâdir el-Bağdâdî, *Hızānetu'l-Edeb*, 8:309.

لَقَدْ عَلِمْتُ نِسْوَانِ هَمْدَانَ أَنْتِي لَهُنَّ عِدَاةَ الرَّوْعِ غَيْرُ خَدُولِ
وَأَبْدُلُ فِي الْهَيْجَاءِ وَجْهِي وَإِنِّي لَهُ فِي سِوَى الْهَيْجَاءِ غَيْرُ بَدُولِ

Korkunun her yanı kuşattığı [dehşetli] günün sabahında Hemedān kabilesine mensup kadınlar beklentilerini boşa çıkarmayacağımı bilmişlerdir.

[Savaşta] kargaşanın tam ortasında yüzüzlüğü ele alırım.⁴³ Kargaşanın yaşanmadığı vakitlerde [ise] buna tevessül etmem.

Kadınları korumak için imkanlar seferber edilirken kadınlar da kocalarından eşlerini koruyacaklarına ve düşman tarafından ele geçirilmelerine fırsat vermeyeceklerine dair söz almaktadırlar. Şair ‘Amr b. Kulşüm (ö. 584) aşağıdaki beyitlerde bu duruma işaret etmektedir:⁴⁴ [Vāfir]

تَرَانَا بَارِزِينَ وَكُلُّ حَيٍّ قَدِ اتَّخَذُوا مَخَافَتَنَا قَرِينَا
إِذَا مَا رُحْنُ يَمْشِينَ الْهُوَيْئَى كَمَا اضْطَرَبَتْ مَثُونُ الشَّارِبِينَا
يُقْنُنُ جِيَانَنَا وَيَقْلُنُ لَسْنَتُمْ إِذَا لَمْ تَمْنَعُونَا

Bizden korkmaları sebebiyle her kabile müttefik edinirken, bizi [er meydanlarında] boy gösterirken görürsün.

Kadınlarımız [bakımlı ve etine dolgun olduklarından] yürürken sarhoşlar gibi salınarak giderler.

Onlar, soylu atlarımızı yemlerler ve “Eğer bizi düşmandan korumazsanız kocalarımız değilsiniz” derler.

Şair, düşmanın güçlü olduğu durumlarda kadınların ele geçirilerek kaçırılma ihtimaline karşı halkını uyarmakta ve düşman tarafından saldırı gerektirecek eylemlerden uzak durmalarını öğütlemektedir. Söz gelimi en-Nābiğa ez-Zubyānī (ö. 604), halkına Ğassān hükümdarı en-Nu’mān b. el-Hāriş’e (ö. 602) ait Uğur adındaki otlak alana girmemeleri hususunda uyarıda bulunmaktadır. Zira Ğassānlılar’ın saldırı girişiminde bulunmaları halinde kadınlar esir düşecek ve fuhuş yapmaya zorlanacaklardır. Şair aşağıdaki beyitlerinde bu duruma dikkat çekmektedir:⁴⁵ [Basīṭ]

لَقَدْ نَهَيْتُ بَنِي ذُبْيَانَ عَنْ أَقْرِ وَعَنْ تَرْبِعِهِمْ فِي كُلِّ أَصْفَارِ

⁴³ Arap dilinde بدل وجهه ifadesi yüzüzlük yaptı anlamındadır. Bkz. İbn Battāl, *Şerhu Şahihi'l-Buḥārī*, 3:512.

⁴⁴ ez-Zevzenī, *Şerhu'l-Mu'allaqāt es-Seb'*, 125.

⁴⁵ ez-Zubyānī, *Divān*, 75.

وَقُلْتُ: يَا قَوْمُ إِنَّ اللَّيْثَ مُنْقِضٌ
 عَلَى بَرَاتِهِ لَوْثِبَةَ الصَّارِي
 لَا أَعْرِفُنَّ رَبِّبًا خُورًا مَدَامِعُهَا
 أَبْكَارَهَا نَعَاجَ دَوَّارٍ كَأَنَّ
 يَنْظُرُنَّ شَدْرًا إِلَى مَنْ جَاءَ عَنْ عُرْضِ
 بِأَوْجِهِ مُنْكَرَاتِ الرَّقِّ أَحْزَارِ
 لَا يُوقِينَ فَاجِئَةً⁴⁶ خَلْفَ الْعَضَارِيطِ
 مُسْتَمْسِكَاتِ بِأَقْتَابِ وَأَكْوَارِ
 يُدْرِينَ دَمْعًا عَلَى الْأَشْفَارِ مُنْحَدِرًا
 يَأْمَلُنَّ حِصْنَ وَابْنِ سَيَّارِ

Zubyānoğulları'na Uğur'[a girmelerini] ve yaprakların tümünden gürleştigi bahar mevsiminde Uğur'da konaklamalarını yasakladım.

Ve şöyle dedim: Ey Ahali! Arslan, [her an] hırslı bir sıçrayış gerçekleştirmek için pençeleri üzerinde pozisyon almıştır.

Sakın ha bekar kızları Devvār [bölgesinin körpe] kuzularına benzeyen [iri] ve güzel gözlü antilop sürüsü [gibi tutsak edilmiş kadın gruplarına] tanık olmayayım.

[Geçmişte] özgürdüler. Şimdi ise esareti kabullenemediklerinden kaçamak gözlerle sağa sola bakmakta ve kendilerini kurtarmaya gelecek birisini aramaktadırlar.

Kiralık serserilerin ve kölelerin arka safında cinsel tacizlere karşı korumasızdırlar. [Korkudan] binek hayvanlarının üzerindeki sopalara ve semerlere sıkı sıkıya tutunmuş haldedirler.

Etrafa gözyaşı akıtıyorlar da Hışn ve İbn Seyyār'ın⁴⁷ yetişerek kendilerini kurtarmalarını ümit ediyorlar.

Yine 'Amr b. Kulşüm, Tağlib kabilesine mensup erkeklerin kadınları koruyacak güçte usta dövüşçüler olduklarına işaret etmekte ve saldırı halinde kadınların düşman tarafından ele geçirilebileceği hususundaki endişelerini dile getirmektedir:⁴⁸ [Vāfir]

إِذَا لَمْ نَحْمَهُنَّ فَلَا بَقِيْنَا
 لِشَيْءٍ بَعْدَهُنَّ وَلَا حَبِيْنَا
 وَمَا مَنَعَ الضَّعَائِنَ مِثْلَ ضَرْبِ
 تَرَى مِنْهُ السَّوَاعِدَ كَالْقُلْبِيْنَا

⁴⁶ Beyitte yer alan العَضَارِيطُ [afzı kiralık serseriler ve köleler anlamındadır. Bkz. Yahyā el-Cebbūrī, *Kaşāid Cāhiliyye Nādīra*, 189.

⁴⁷ Beyitte yer alan حِصْنٌ ve سَيَّارٌ ile Fizāra kabilesinin iki lideri Hışn b. Huzeifye ve Ziyād b. Seyyār kastedilmektedir. Bkz. ez-Zubyānī, *Divān*, 76.

⁴⁸ 'Amr b. Kulşüm, *Divān*, 87, 88.

Şayet kadınları korumazsak [kadınlarımız düşmana esir düştükten] sonra ne [başka] bir şey için [hayatta] kalalım ne de artık yaşayalım.

Tahtirevandaki kadınları düşmandan ancak havada uçuşan çocuk oyuncağı gibi kolları [kopararak yerinden uçuracak] bir vuruş korur.

Şair el-Efveh el-Evdī (ö. 555) de aralarında kan davası bulunan ‘Āmiroğulları’ndan intikamlarını aldıklarını ve ‘Āmirli kadınları ele geçirdiklerini dile getirdiği beyitlerde kendi kabilesine mensup kadınları koruyabilecek güce sahip olduklarına işaret etmektedir. Şair olası saldırılara karşı kadınları korumak için yavaş adımlarla hareket ettiklerini dile getirmektedir.⁴⁹ [Tavil]

وَلَمْ يَرَ دُو عِرِّ لِنِسْوَتِنَا حِجْلًا	نُقَاتِلُ أَقْوَامًا فَتَسْبِي نِسَاءَهُمْ
لِقَوْمٍ عَلَيْنَا لِمَكَارِمِهِمْ فَضْلًا	نَقُودُ وَنَأْبَى أَنْ نُقَادَ وَلَا نَرَى
كَمَا قَدِّدَتْ بِالصَّبِّبِ نَجْدِيَّةٌ بُرْلًا	وَأِنَّا بَطَاءُ الْمَشْيِ عِنْدَ نِسَائِنَا

Topluluklarla savaşırız da kadınlarını ele geçiririz. [Buna karşılık hasım kabileye mensup] güç sahibi [hiç] kimse kadınlarımızı [esir alıp da] halhallerini görmemiştir.

Biz komuta ederiz. Ama komuta edilmeyi reddederiz. Üzerimizde herhangi bir topluluğa minnet borcu görmeyiz.

Biz [adeta] yaz mevsiminde yağmur sularının koşmasını engellediği antilop misali kadınlarımızın yanında yavaş adımlarla yürürüz.

Şair Tufeyl el-Ġanevī (ö. 610), Hars Günü⁵⁰ kadınları savunmak amacıyla Ca‘feroğulları tarafından Ġanī kabilesine çağrıda bulunulduğunu, Ġanī kabilesinin de bu çağrıya uyararak Ca‘feroğulları’na mensup kadınları düşmana esir düşmekten kurtardıklarını dile getirmektedir.⁵¹ [Tavil]

وَأَتُّنُوا بِحُسْنِ الْقَوْلِ فِي كُلِّ مَحْفَلٍ	بَنِي جَعْفَرٍ لَا تَكْفُرُوا حُسْنَ سَعِينَا
إِذَا مَسَّكُمْ مِنْهَا الْعَذْرُ بِكُلِّكِلٍ	وَلَا تَكْفُرُوا بِالنَّائِبَاتِ بِلَاءَنَا
غَدَاةَ دَعَانَا غَايِرٍ غَيْرِ مُؤْتَلِي	فَنَحْنُ مَنَعْنَا يَوْمَ حَرْسِ نِسَاءَكُمُ

⁴⁹ el-İşfahānī, *Kitābu'l-Eġānī*, 12:198, 199; el-Efveh el-Evdī, *Divān*, 100, 101.

⁵⁰ Hars Günü, İslām’dan önce Necd bölgesi sınırları içerisinde ‘Ukayloğullarına ait su yatağı üzerinde yaşanmış bir savaşın adıdır. Bkz. İbn Cinnī, *Sirru Şinā’ati'l-İrāb*, 235; el-Ġamevī, *Mu‘cemu'l-Buldān*, 2:241.

⁵¹ Tufeyl el-Ġanevī, *Divānu Tufeyl el-Ġanevī Şerhu'l-‘Eşma‘i*, 90.

Ca'feroğulları! Samimiyetle sergilediğimiz çabamıza nankörlük etmeyiniz. Her mahfilde güzel sözle övgüyle yad ediniz.

Düşman sizinle göğüs göğüse çarpıştığı vakitte musibetlerin tam da ortasında sergilediğimiz zorlu sınava nankörlük etmeyiniz.

Nitekim biz Hars Günü 'Âmir bizi [yardıma] çağırdığında gecikmeden [sizi ve] kadınlarınızı savunduk.

Şair 'Amr b. Havn (5. yüzyıl) da kadınları himaye etmenin zorlaştığı savaşın şiddetli anlarında bile mahremlerini koruyabilecek güçte olduklarını ifade etmektedir:⁵² [Vāfir]

فَمَا قَوْمٌ كَقَوْمِي جِينٌ يَّعْلُو شِهَابٌ الْحَرْبِ تُسْعِرُهُ الرَّمَاخُ
وَمَا قَوْمٌ كَقَوْمِي جِينٌ يُخْشَى عَلَى الْخُودِ الْمُخَدَّرَةِ الْفُضَاخُ

Mızrakların tutuşturduğu savaşın alevi yükseldiği vakitte kavmim gibisi yoktur.

Mahrem güzel genç kızların [ele geçirilerek] namuslarının yerle bir edilmesinden korkulduğu vakitte kavmim gibisi yoktur.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere Cähiliye toplumunda kadının düşman tarafından ele geçirilebileceği ve onur kırıcı muamelelere maruz kalacağı yolunda endişe duyulmaktadır. Bu sebeple saldırı gerektirecek eylemlerden uzak durmaya çalışılmaktadır. Savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda kabile bireyleri kadınları korumak için imkanları seferber etmektedirler.

2.2. Kadınları Tutsak Almakla Övünme

Kabileler arasında yaşanan çatışma ve baskınlar sırasında kadınların ele geçirilmesi düşmana karşı üstünlük göstergesi sayılmaktadır. Zira kadınların ele geçirilmesi kazanan taraf için övünme vesilesi, gücünün güçsüze gözdağı verme aracı ve zafer sarhoşluğundan olabildiğince fazla haz alma anlamına gelmektedir.⁵³ Bu bakımdan şairler, beyitlerde mensubu buldukları kabilelerin kahramanlıklarını dile getirirlerken düşman kabileye mensup kadınları ele geçirmekle de övünmektedirler. Söz gelimi Tufeyl el-Ğanevî, 'Âmiroğulları'nın 'Tayyi' kabilesi karşısında kazandıkları zaferden bahsederken 'Tayyi' kabilesine mensup kadınları ele geçirmekle de övünmektedir:⁵⁴ [Vāfir]

وَقَتَّلْنَا سَرَائِهِمْ جَهَاراً وَجُنَا بِالسَّبَايَا وَالنَّهَابِ

⁵² İbnu'l-Muşennâ, *Kitābu'n-Neḳāid Neḳāidu Cerir ve'l-Ferezdaḳ*, 1:56.

⁵³ el-Ḥüfî, *el-Mer'etu fi's-Ş'ri'l-Cähili*, 464.

⁵⁴ el-İşfahānî, *Kitābu'l-Eğānî*, 17/259.

سَبَايَا طَيِّءٍ أُبْرَزْنَ قَسْرًا وَأُيْدِلْنَ الْقُصُورَ مِنَ الشَّعَابِ
 سَبَايَا طَيِّءٍ مِنْ كُلِّ حَيٍّ نَمَا فِي الْفُرْعِ مِثْلَهَا وَالنِّصَابِ
 وَمَا كَانَتْ بَنَاتُهُمْ سَبِيًّا وَلَا رَغْبًا يُعَدُّ مِنَ الرِّغَابِ

[Ṭayyi' kabilesinin] ileri gelenlerini ulu orta kırıp geçirdik. Kadın esirler ve ganimetlerle [yurdumuza geri] geldik.

Ṭayyi' kabilesine mensup kadın esirler [zorla meydanlara] çıkarıldılar ve [geçmişte yaşadıkları şaşalı saraylar yerine şimdi] patikalardan saraylarla yer değiştirildiler.⁵⁵

Ṭayyi' kabilesine bir kısmı kökten diğeri de alt koldan mensup olacak biçimde gelişen her boydan kadın esirler.⁵⁶

[Halbuki Ṭayyi' kabilesinin asil] kızları [ele geçirilmeden önce koruma altında saygın bir yaşam sürdüklerinden] ne esir ne de [serseri erkeklerin] tamah edecekleri türden [adi kadınlar] idiler.

Şair Zuheyr b. Cenāb el-Kelbī (ö. 564) de el-Ḥubeyy Günü⁵⁷ Kelb kabilesi ile Tağlıboğulları arasında yaşanan savaşta Tağlıboğulları'na mensup çok sayıda kadını ve Muhelhil adında saygın bir şahsı ele geçirmiş olmalarıyla övünmektedir:⁵⁸ [Basîṭ]

تَبَّأً لِتَغْلِبَ إِذْ تُسَاقُ نِسَاؤُهُمْ
 لَحَقْتُ أَوَائِلَ خَيْلِنَا سَرَاعَتُهُمْ
 سَوَقَ الْإِمَاءِ إِلَى الْمَوَاسِمِ غَطَّلَا
 حَتَّى أَسْرَزْنَ عَلَى الْخَبِيِّ مُهْلَهَلَا
 أَيَّامَ تَنْتُفَعُ فِي يَدَيْكَ الْحَنْظَلَا
 وَأَنَا مُهْلَهُ لَا تَطِيشُ رِمَاحِنَا
 وَلَثَّ حُمَاتُكَ هَارِبِينَ مِنَ الْوَعَى
 وَبَقِيَتْ فِي خَلْقِ الْحَدِيدِ مُكَبَّلَا
 وَلَيْنَ قُتِلَتْ لَقَدْ تَكُونُ مُرْمَلَا
 فَلَيْنَ قُهِرَتْ لَقَدْ أَسْرَتْكَ عَنُوةُ

⁵⁵ el-İşfahānī, *Kitābu'l-Eğānī*, 17/259.

⁵⁶ el-İşfahānī, *Kitābu'l-Eğānī*, 17/259.

⁵⁷ el-Ḥubeyy Günü, Kelb kabilesi ile Bekr ve Tağlıboğulları arasında yaşanan çatışmanın adıdır. Zuheyr b. Cenāb el-Kelbī, Ebrehe tarafından Bekr ve Tağlıb kabilelerine lider olarak atanır. Zuheyr'in liderlik yaptığı dönemde bir sene kıtlık yaşanır ve hayvanlar telef olma tehlikesi atlatır. Zuheyr, zor durumda olan halka kolaylık sağlamak yerine halktan yüklü miktarda vergi talep eder. Bir gece uykuda iken Zuheyr'e suikast düzenlense de ölümden kurtulur. Yandaşları Zuheyr'in öldürüldüğü yolda etrafa şayia yayarlar ve ceset süsü verdikleri kumaş parçalarını defnediler. Zuheyr gizlice mensubu bulunduğu Kelb kabilesinden savaşçılar tedarik eder. el-Ḥubeyy adıyla bilinen su yatağında Bekr ve Tağlıboğullarıyla karşı karşıya gelirler ve gün boyu şiddetli çatışmalar yaşanır. Günün sonunda Kelb kabilesi, Bekr ve Tağlıboğulları karşısında üstünlük sağlar. Bekr ve Tağlıboğulları çok sayıda zayıat verirler. Kelb kabilesi, aralarında Rabī'a'nın iki oğlu Kuleyb ve Muhelhil ile birlikte çok sayıda kadınların da bulunduğu esirlere ve ganimetlere el koyarak yurtlarına dönerler. Geniş bilgi için bkz. el-İşfahānī, *Kitābu'l-Eğānī*, 19:22, 23; İbrāhīm Şemsuddīn, *Mecmū'u Eyyāmi'l-'Arab fi'l-Cāhiliyyeti ve'l-İslām*, 13.

⁵⁸ el-İşfahānī, *Kitābu'l-Eğānī*, 19:23.

Yazıklar olsun Tağlib'e! [Tağlibli tutsak] kadınlar ziynet eşyalarını çıkarmışlar⁵⁹ [yas tutarak] cariyeler gibi [kalabalık Hac mevsiminde] toplanma alanlarına doğru sürülmekte.

Öncü süvarilerimiz [Tağlib'in] öncülerine yetiştirdi de el-Ḥubeyy yolu üzerinde Muhelhil'i esir aldı.

Ey Muhelhil! Bizim mızraklarımız ıskalamaz. Kıtlık vakti ebucehil karpuzunu ellerinde [yenilecek kıvama getirmek için] uğraş verdiğin günlerde.

Seni himaye edenler [savaşın kızıştığı zorlu anda] tabana kuvvet kargaşadan kaçtılar da sen prangaya vurulmuş halde demirden halkalarda kaldın.

Yenilmiş isen seni zor kullanarak esir aldım. Öldürülmüş olsaydın kan denizinde boğulmuşsun.

Yine Zuheyr b. Cenāb el-Kelbī, Buss adıyla bilinen su yataklarında Kābe'ye alternatif olacak bir mabet inşa etmek isteyen Ğaṭafān kabilesine karşı başlattıkları saldırıda Ğaṭafānlı kadınları ele geçirmekle övünmektedir:⁶⁰ [Vāfir]

وَلَمْ تَصْبِرْ لَنَا غَطْفَانُ لَمَّا تَلَّاقَيْنَا وَأُحْرَزَتِ النِّسَاءُ

Karşı karşıya geldiğimizde Ğaṭafān [tarafdarları] karşımızda sabredemedi ve kadınları da ele geçirildi.

Şair el-Efveh el-Evdī ise, Sa'doğulları'yla yaşadıkları savaşlarda kocaları tarafından himaye edilemeyen asil tabakadan güzel kadınları ve kızları ele geçirmiş olmalarıyla övünmektedir:⁶¹ [Ṭavīl]

فَأَبْنَا بِحُورِ كَالطَّبَائِءِ وَجَامِلٍ وَلَمْ يَمْنَعِ الْبَيْضَ الْجَسَانَ بُعُولَهَا
تُنَاغِي الْعَضَارِيَطَ الْمَشَاءَ حَرَائِدُ تُمَسِّحُ أَطْرَافَ الْفِلَاصِ ذُيُولَهَا

Ceylanlar gibi iri gözlü hurilerle ve [kadınlardan oluşan kalabalık] bir toplulukla⁶² döndük. Kocaları, beyaz tenli güzelleri ele geçirmemize mâni ol[a]madı.

Etekleri develerin karın bölgelerine değen [uzun elbiseler içerisindeki] bakire kızlar yaya yürüyen kiralık serserilere ve kölelere [ürkekçe] kırıcı olmayan yumuşak sözler sarf etmekte.

⁵⁹ Kadınların ziynet eşyalarını çıkarmaları yas tutuyor olmaları sebebiyledir. Bkz. 'Amir b. et-Tufeyl, *Divān*, 109.

⁶⁰ el-İşfahānī, *Kitābu'l-Eğānī*, 19:20, 16; Zuheyr b. Cenāb el-Kelbī, *Divān*, 56.

⁶¹ el-Efveh el-Evdī, *Divān*, 102.

⁶² Beyitte yer alan جامل lafzı esas itibarıyla deve sürüsü anlamındadır. Ancak beyitte kalabalık kadın topluluğundan kinayedir. Bkz. el-Evdī, el-Efveh, *Divān*, 102.

Şair ‘Avf b. ‘Atıyye (6. yüzyıl) de Teym kabilesinin gençleriyle sabah vakti düzenledikleri baskında düşman kabileden çok sayıda kimseyi katlettiklerini ve sağa sola kaçışan savunmasız kadınları ele geçirdiklerini dile getirerek övünmektedir:⁶³ [Kāmil]

وَلْيَعْمَ فَيْثَانُ الصَّبَاحِ لَقِيْتُمْ وَإِذَا النَّسَاءَ حَوَاسِرَ كَالْعَنْقَرِ
مِنْ بَيْنِ وَاصِعَةِ الْخَمَارِ وَأَخَذَهَا تَسْعَى وَمِنْطَفُهَا مَكَانَ الْمِنْرِ
وَنَكُرُ أَوْلَاهُمْ عَلَى أُخْرَاهُمْ كَرَّ الْمُخَلَّاءِ عَنِ خِلَاطِ الْمَصْنَدِ

Sabah [vaktinde baskın düzenleyen] gençler ne harikasınız! Beyaz ankar bitkisinin sapları gibi aniden [karşınızda] başları açık kadınlarla karşılaştınız.

[Korkudan] biri örtüsünü üzerine çekmekte kız kardeşi de örtü bölgesindeki [gevşemiş] kemeriyle koşuşturmakta.

Biz [düşmanları] baştan sona hepten yerlerinden ederiz. [Tıpkı] develerin su kaynağından edilmeleri gibi.

Şair ‘Āmir b. eṭ-Ṭufeyl ise Şi’b Cebele Günü⁶⁴ münasebetiyle söylediği beyitlerde Mezḥic, ‘Akk, Cuzām, Ezd Şenū’e ve Şeybānoğulları gibi kabileler karşısında kahramanlık sergilediklerini ve kadınları ele geçirdiklerini dile getirerek övünmektedir:⁶⁵ [Vāfir]

وَجِئْنَا بِالنِّسَاءِ مُرَدَفَاتٍ وَأُدْوَادٍ فَكُنَّ لَنَا طَعَامًا
وَبَيَّتْنَا زُبَيْدًا بَعْدَ هَذِهِ فَصَبَّحَ دَارَهُمْ لَجِبًا لُهُمَا
وَقَدْ نَلْنَا لِعَبْدِ الْقَيْسِ سَبِيًّا مِنْ الْبُحْرَيْنِ يُقْتَسَمُ اقْتِسَامًا
وَأَفْلَتْنَا عَلَى الْخَوْمَانِ قَيْسٍ وَأَسْلَمَ عِرْسَهُ ثُمَّ اسْتَقَامَا

Kadınları üçer onar gruplar halinde ardımıza katarak getirdik. Artık bize yiyecek [yem] oldular.

Gecenin bir bölümünden sonra Zubeyd [kabilesine saldırmayarak] geceyi sakin geçir[melerine izin] verdik. Ama sabah vakti yurtları kocaman ordu ve ordunun uğultularıyla dolup taşı.

Bahreyn [cihetinden] ‘Abdi’l-Ḳays kabilesine mensup olan ve dağıtımları ustaca yapılan kadın esirler ele geçirdik.

⁶³ eḡ-Ḍabbī, *el-Mufaḍḍaliyyāt*, 327.

⁶⁴ Şi’b Cebele Günü, Necd Bölgesinde yer alan ve Şi’b Cebele adıyla bilinen bölgede ‘Āmiroğulları, Temīm, ‘Abs, Zubyān ve Fizār kabileleri arasında yaşanan savaşın adıdır. Bkz. el-Ḥamevī, *Mu‘cemu’l-Buldān*, 2:104.

⁶⁵ ‘Āmir b. eṭ-Ṭufeyl, *Divān*, 109.

Kaş, el-Ḥavmān⁶⁶ yolu üzerinde elimizden kaçtı ve eşini [savunmak yerine kaçmayı yeğleyerek] bize teslim etti. Sonra dosdoğru yola koyuldu.

Benzer biçimde Şair ‘Amr b. Kulşüm de Mezḥic kabilesinin alt kolu olan Şudāoğulları’na karşı Vādi’l-Aḥrameyn Günü⁶⁷ kazandıkları zaferle ve aralarında kadınların da bulunduğu çok sayıda esiri ele geçirmekle övünmektedir:⁶⁸ [Vāfir]

وَجَحَّشَ نَعْمَ حَامِيَةَ النِّسَاءِ	وَأَعْرَضَ فَارِسُ الْهَيْجَاءِ جَحَّشَ
كَأَنِّي قَفَعَةٌ أَوْ طَيْرٌ مَاءِ	فَنَادَى فِي الْعَجَاجَةِ أَيْنَ عَمْرُو
مُسَوَّهَةٌ تَبَجَّسَ بِالِإِمَاءِ	فَأَطَعْنُهُ وَقُلْتُ لَهُ خُدَّنَهَا
وَلَا كَسَفَتْ لَهُ شَمْسُ السَّمَاءِ	فَمَا افْتَرَقَتْ لِدَاكَ بَنَاتُ نَعِشِ
وَوَلَوْنَا بِأَقْبِيَةِ الْإِمَاءِ	فَفَتَّنْنَا مِنْهُمْ سَبْعِينَ جَحَّشًا
حَطَبِنَاهُنَّ بِالْأَسْلِ الظَّمَاءِ	وَأَبْنَا بِالْهَجَانِ مُرَدَّقَاتِ

Savaşın süvarisi[!] Caşş [bizimle karşı karşıya gelmekten] vazgeçti. Kadınların ne yaman koruyucusudur Caşş[!]

Sanki işe yaramaz mantarmışım veya [korkak] su kuşuymuşum gibi kargaşanın ortasında “ ‘Amr nerede?” diye seslendi.

Ben de şöyle diyerek silahı ona saphıyor[d]um: “Al sana [kılıç sebebiyle girdiği bölgenin şekli] bozulan ve [o bölgeden] kanlar fışkıran bu şaşmaz darbeden.”

Bu darbe sonucunda [gökyüzünde] ne Büyükayı yıldızları kayboldu ne de gökyüzünün güneşi tutuldu.⁶⁹

Nitekim onlardan yetmiş Caşş öldürdük⁷⁰ ve esir aldığımız cariyelerin kafa [sayılarıyla] geri döndük.

Arkamızda kana susamış mızraklarla kendilerine nutuk attığımız saygın tutsak kadınlarla döndük.

⁶⁶ el-Ḥavmān, ‘Amir b. Şa’sa’aoğullarının yurdunda bir mevki ismidir. Bkz. el-Ḥamevī, *Mu’cemu’l-Buldān*, 2:325.

⁶⁷ Vādi’l-Aḥrameyn Günü, Bāhileoğullarının toprakları içerisinde yer alan Aḥramān isimli iki dağın eteğindeki ovada Tağlib kabilesi ile Şudāoğulları arasında yaşanan savaşın adıdır. Geniş bilgi için bkz. eş-Şimşāṭī, *el-Envār ve Maḥāsinu’l-Eş’ār*, 78.

⁶⁸ eş-Şimşāṭī, *el-Envār ve Maḥāsinu’l-Eş’ār*, 79.

⁶⁹ Güneş tutulmasının Cāhiliye toplumunda hatırı sayılır şahsiyetlerin ölüm habercisi olduğuna inanılmaktadır. Bkz. Cevād, ‘Ali *el-Mufaşşal fī Tārīhi’l-‘Arab Kable’l-İslām*, 8:433.

⁷⁰ Beyitte şair “eşek sıpası” anlamına gelen Caşş lafzıyla tevriye sanatı kullanmıştır. İlk beyitte yer alan Caşş lafzı ile aralarında cinas sanatı da söz konusudur.

Şair Mucemmi‘ b. Hilâl (6. yüzyıl) ise, el-Huyeymâ Günü⁷¹ Mucâşi‘ kabilesine mensup bir kadını ele geçirmiş olmakla övünmektedir. Mucemmi‘, korkuya kapılan kadının çaresizce kendisine beddua ettiğini beyitlerde şöyle ifade etmektedir:⁷² [Tavîl]

وَعَاثِرَةٌ يَوْمَ الْهَيْبَمَى رَأَيْتُهَا
وَقَدْ ضَمَّهَا مِنْ دَاخِلِ الْجَلْبِ مَجْرَعٌ
لَهَا غَلْلٌ فِي الصَّنَدِ لَيْسَ بِبَارِحٍ
شَجَى تَشِبُّ وَالْعَيْنُ بِالْمَاءِ تَدْمَعُ
تَقُولُ وَقَدْ أَفْرَدْتُهَا مِنْ خَلِيلِهَا
تَعَسْتُ كَمَا اتَّعَسْتَنِي يَا مُجَمَّعٌ

el-Huyeymâ Günü [endişe ve korkudan] yalpalayarak yürüyen [şaşkın] kadının benliğine ele geçirilme korkusunun hâkim olduğunu gördüm.

Ağa yapılmış av misali yüreğine tasa oturmuş göz[ü] yaşlı [bir kadın]

[Bana beddua ederek şöyle] demekte: “Ey Mucemmi‘! Beni perişan ettiğin gibi perişan olasin”. [Zira] onu helali olan [kocasından] ayırmıştım.

Kurallara uymadıkları için kabile tarafından dışlanan ve çölde oluşturdukları kolonilerde yaşayan serseri şairlerden Kays b. el-Haddâdiyye (6. yüzyıl) adamlarıyla birlikte Hevâzin kabilesine saldırı düzenlemiş ve saldırıda çok sayıda insan öldürmüştür. Kays, bu münasebetle söylediği beyitlerde kadınları ele geçirmekle övünmekte ve şöyle demektedir:⁷³ [Tavîl]

وَأَبْنَا بِلَيْلِ الْقَوْمِ تُحْدَى، وَنِسْوَةٌ
يُبَكِّينَ شُلُوءًا أَوْ أُسِيرًا مُجْرَحًا
غَدَاةَ سَقَيْنَا أَرْضَهُمْ مِنْ دِمَائِهِمْ
وَأَبْنَا بِأَنْمِ كُنَّ بِالْأَمْسِ وَضَحًا

[Develerin yürümesi için] söylenen şarkılar eşliğinde [Hevâzin] halkına ait [ele geçirdiğimiz] develerle döndük. [Geride bıraktıkları ciğerpareden] bir parçaya ağlayan kadınlarla veya yaralı esirlerle.

Yurtlarını kanlarıyla suladığımız günün sabahında. Dün beyaz tenli iken [bugün] toza toprağa karışmış esir kadınlarla döndük.

Şair ‘Ubeyd b. ‘Abd el-‘Uzzâ (6. yüzyıl) ise, mensubu bulunduğu Selâmânoğulları’nın geçmişte Kays, ‘Abs, Fehm, Şakîf, Fuqaym, Celiha ve Râhib gibi kabileler karşısında sergiledikleri zaferlerden bahsederken asil kadınları esir almakla övünmektedir:⁷⁴ [Tavîl]

⁷¹ el-Huyeymâ Günü, el-Huyeymâ adıyla bilinen bölgede Teymoğulları tarafından Mucâşi‘oğullarına yapılan saldırının adıdır. Bkz. el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-Buldân*, 5:422.

⁷² el-Merzûkî, *Şerhu Divâni’l-Ĥamâse li Ebî Temmâm*, 2:508; el-Bağdâdî, *Ĥizânetu’l-Edeb*, 10:403.

⁷³ el-İşfahânî, *Kitâbu’l-Eğâni*, 14:146.

⁷⁴ İbn Meymûn, *Munteha’t-Ṭaleb min Eş‘âri’l-‘Arab*, 8:291.

وَنَحْنُ صَبْرْنَا غَارَةٌ مُفْرَجِيَّةٌ
وَدُسْتَاهُمْ بِالْخَيْلِ وَالْبَيْضِ وَالْقَنَا
فُقَيْمًا فَمَا أَبَقْتُ لَهُمْ مِنْ مُخَبِّرِ
وَصَرَبٍ يُفْضُ الْهَامَ فِي كُلِّ مَغْفَرِ
طُوالِ الْهَوَادِي كَالسَّيِّينِ الْمُقَيَّرِ
وَمِنْ رَاهِبٍ فَوْضَى لَدَى كُلِّ عَسْكَرِ
أُسْلِمَتْ⁷⁵ سَبِينًا نِسَاءً مِنْ جَلِيحَةَ

Biz açık alanda⁷⁶ gerçekleştirilen saldırıda Fuḳaymoğulları karşısında sabırla direndik. Böylece [bizim karşı] saldırı[mız] onlardan bir haberci bile [sağ] bırakmadı.

Onları atlarla, kalkanlarla, mızraklarla ve miğferli kafaları uçuran darbelerimizle ezip geçtik.

Ceylanlar gibi güzel beyaz tenli asil kadınlarla ve katrana boyanmış gemiler gibi uzun boyunlu deve sürüsüyle yurdumuza döndük.

Askerden her birliğin yer aldığı kargaşada Celîha ve Râhiboğulları'ndan [savunmasız] bırakılan kadınlar ele geçirdik.

Şair el-A'sâ el-Kebîr (ö. 7/629), Ḳays b. Ma'dikerib'i (ö. 603) övdüğü beyitlerinde Ḳays'ın savaşlarda Arap kabilelerini dize getirdiğini ve aralarında varlıklı etine dolgun bir kadının da bulunduğu pek çok kadını esir aldığını belirtmektedir. Câhiliye toplumunda etine dolgunluk ideal kadında aranan özellik olduğundan⁷⁷ şair, böyle bir kadının esir alınmasıyla övünmektedir:⁷⁸ [Muteḳârib]

فَيَا رَبَّ نَاعِيَةٍ مِنْهُمْ
تَثُوطُ التَّمِيمِ وَتَأْبَى الْعُبُورِ
تَشْدُ الْفَلَاقَ عَلَيَّهَا إِزَارَا
قَ مِنْ سِنَةِ النَّوْمِ إِلَّا نَهَارَا
مَلَكْتَ فَعَانَقْتَهَا لَيْلَةً
تَنْصُ الْفُعُودَ وَتَدْعُو يَسَارَا

[el-Cimâr, Ḍabbe, 'Abs ve el-Ḥarş kabilelerinden ele geçirdiğimiz kadınlar arsında etine dolgun olması sebebiyle] iki parça elbiseyi örtü edinmek için üzerine çekerek ağıt yakmakta olan nice kadın vardır.

Nazar değmesinden ve hasetten korunmak amacıyla muska takan. [Özgür iken] uyku mahmurluğu sebebiyle içkisini sadece gündüz yudumlayan.

⁷⁵ Beyitte yer alan جليحة ile el-Hâris b. Rabī'aoğulları kastedilmektedir. Yine beyitte yer alan راهب ile Arap boylarından biri kastedilmektedir. Bkz. İbn Meymûn, *Munteha't-Ṭaleb*, 8:292.

⁷⁶ Beyitte yer alan غارة مفرجية ifadesi açık alanda yapılan saldırı anlamındadır. Bkz. el-Cebbûri, *Ḳaṣâid Câhiliyye Nâdirâ*, 131.

⁷⁷ 'Alî el-Batal, *eş-Şüratu fi'ş-Şi'r'i'l-'Arabî*, 61.

⁷⁸ Meymûn b. Ḳays, *Divānu'l-'A'sâ el-Kebîr*, 49.

Bir gece sahip olup da sarıldığın [kadın]. [Yattığı yerden doğrularak] oturmaya çalışan ve [korkudan Allah'a] yakaran.

Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki erkeklerin asil, beyaz tenli, ceylan gibi alımlı, etine dolgun vb. özelliklere sahip kadınları ansızın ele geçirmelerine sevinenler sadece erkekler olmamıştır. Aksine kocaları tarafından hemcinslerinin esir alınmasına kadınlar da sevinmişler ve kocalarıyla övünmüşlerdir. Kuşkusuz kadınların hemcinslerinin ele geçirilmesi karşısında üzölmek yerine sevinmeleri ve kocaları hakkında övgü dolu ifadeler kullanmaları Cähiliye toplumunda erkek unsurunun ve galibiyet hırsının baskın olduğuna işaret eden göstergelerdendir. Söz gelimi muhadram kadın şair el-Ḥansā' (ö. 24/645), kocası Mirdās es-Sulemi'nin (6. yüzyıl) ardından söylediği mersiyede Mirdās'ın cesur olmasıyla ve kadınları esir almasıyla övünmektedir.⁷⁹ [Ṭavīl]

وَأَنْ كُلُّ وَاِدٍ يَكْرَهُ النَّاسَ هَبْطَهُ
هَبْطَتْ وَمَاءٍ مَنَهْلٍ أَنْتَ نَاهِلُهُ
تَرَكَتْ بِهِ لَيْلًا طَوِيلًا وَمَنْزِلًا
تَعَادَى عَلَى ظَهْرِ الطَّرِيقِ عَوَاسِلُهُ
وَسَبِي كَارَامِ الصَّرِيمِ تَرَكَتُهُ
جَلَالَ دِيَارِ مُسْتَكِينًا عَوَاطِلُهُ

Ve sen insanların inmekten nefret ettikleri her bir vadiye [cesaretle] indir. Sen nice kaynaktan su içtin.

O bölgede uzunca bir geceyi ve yol üzerinde kurtların koşuşturduğu bir yurdu [geride] bıraktın.

Evlerin arasında ziynet eşyalarını çıkarmış zelim halde [yas tutan] nice esir kadın bıraktın. Tıpkı ıssız alanlarda yaşayan ceylanlar gibi.

Huzeyl kabilesinin kadın şairi Cenüb el-Huzeliyye (6. yüzyıl) tuzağa düşürölerek öldürölün kardeşi 'Amr'ın ardından ağıt yakmış ve kahramanlıklarını dile getirdiği bazı beyitler okumuştur. Cenüb el-Huzeliyye, 'Amr'ın parfüm kokulu asil ve güzel bir kadını ailesinden koparmış olmasıyla övünmekte ve beyitte şöyle demektedir:⁸⁰ [Basīṭ]

المُخْرَجُ الكَاعِبِ الحَسَنَاءِ مُدْعِنَةً
فِي السَّبِي يَنْفُخُ مِنْ أَرْدَانِهَا الطِّيبُ

['Amr,] yenlerinden parfüm kokusu yayılan tomurcuk göğüslü güzel [dilberi] esareti kabullenmiş halde [hareminden] çıkarandır.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere kabileler arasında yaşanan savaşlar ve saldırılar sırasında daha çok saygın tabakaya mensup kadınlar hedef alınmıştır. Kuşkusuz bu durum, saygın tabakaya mensup söz sahibi

⁷⁹ el-Ḥansā', *Divānu'l-Ḥansā'*, 103.

⁸⁰ eş-Şinkīṭī, *Divānu'l-Huzeliyyīn*, 3:126.

kimselerin namusları olarak gördükleri değerlerle hedef alınarak olabildiğince acı çekmelerinin ve psikolojik olarak yıpratılmalarının amaçlandığına işaret eden göstergelerdendir. Saygın tabakaya mensup kadınların hedef alınması fidye talep etme ve esir değiş tokuşu gibi durumlarda da önem arz etmektedir.⁸¹ Beyitlerden, ele geçirilen kadınların ve genç kızların yas tutmak amacıyla ziynet eşyalarını çıkarttıkları ve üçer onar gruplar halinde köleler eşliğinde toplama alanlarına götürüldükleri anlaşılmaktadır. Ele geçirilen tutsak kadınlar ve kızlar akıbetleri hususunda endişe duyduklarından yol boyunca kölelerle kırıcı olmayacak biçimde yumuşak dille iletişim kurmaktadırlar. Yine beyitlerden Câhiliye toplumunda etine dolgun kadının ideal kadın olması sebebiyle saldırılarda özellikle hedef alındığı ve cinsel obje olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Yurdundan ve ciğerparelerinden koparılan esir kadın kendisini tutsak alan şahsa beddua etmektedir. Şair kendisi veya mensubu bulunduğu kabile tarafından hasım kabilenin kadınlarını ele geçirmekle övünmekte ve bu durumdan haz almaktadır.

2.3. Kadınları Korumada Yetersiz Kalan Erkekleri Aşağılama

Her toplumda olduğu gibi Câhiliye Arap toplumunda da esaret, bireyin itibarsızlaştırılması ve zillete itilmesi anlamına gelmektedir. Kuşkusuz bu durum kadın için daha da zordur. Zira kadının düşman tarafından ele geçirilmesi, yavrularından, eşinden, ailesinden ve yurdundan koparılmasının yanı sıra cinsel obje olarak kullanılması veya ücret karşılığında fuhuş yapmaya zorlanması⁸² anlamına da gelmektedir. Esir düşen kadın kendisini yeterince savunmayıp ele geçirilmesine sebep olanlara karşı nefret duyguları beslemekte ve bu kimseleri korkaklıkla itham etmektedir.⁸³ Câhiliye şiirlerinde kadınların düşman tarafından ele geçirilmelerine ve zillet hayatına itilmelerine sebep olanların aşağılandığı ve eleştiri oklarına hedef olduğu beyitlere de rastlanmaktadır. Söz gelimi Zuheyr b. Cenâb el-Kelbî, el-Ḥubeyy Günü münasebetiyle söylediği beyitlerde Tağliboğulları'nı kadınları koruma hususunda ihmalkâr davranmakla itham etmekte ve bu eylemleri sebebiyle onları aşağılamaktadır:⁸⁴ [Ḥafîf]

أَيْنَ أَيْنَ الْفَرَارُ مِنْ حَدَرِ الْمَوْتِ تَ وَإِذْ يَنْقُورُونَ بِالْأَسْلَابِ
إِذْ أَسْرْنَا مُهْلَهْلَأً وَأَخَاهُ وَائِنَ عَمْرٍ فِي الْقَيْدِ وَائِنَ شِهَابِ

⁸¹ el-Ḥüfî, *el-Mer'etu fi's-Şi'ri'l-Câhili*, 464.

⁸² el-Hâşimî, *el-Mer'etu fi's-Şi'ri'l-Câhili*, 251.

⁸³ İbn el-Muşennâ, *Kitābu'n-Nekâid*, 1:177.

⁸⁴ el-İşfahânî, *Kitābu'l-Eğānî*, 19:18.

وَسَبِّبْنَا مِنْ تَغْلِبِ كُلِّ بَيْضَا ءَ رُقُودِ الصُّحَى بَرُودِ الرُّضَابِ
يَوْمَ يَدْعُو مُهْلَهُلٌ: يَا الْبَكْرُ هَا أَهْذِي حَفِيطَةَ الْأَحْسَابِ
وَيُحْكُمُ وَيُحْكُمُ أُبَيْحَ جِمَاكُمُ يَا بَنِي تَغْلِبِ أَمَا مِنْ ضِرَابِ

Ölüm korkusundan kaçış nereye nereye? Hani eşya ve silahları [kendilerine] kalkan ediniyorlardı da

Muhelhil'i, kardeşini, yamalı çarıkla İbn 'Amr'ı ve İbn Şihâb'ı esir almıştık.

Ve Tağlib'den [her türden konfora sahip oldukları için] kuşluk vaktine kadar uyuyan [sıcaklığın şiddetli olduğu anlarda dahi] ağız suları soğuk olan beyaz tenli kadınları tutsak etmiştik.

O gün, Muhelhil şöyle diyerek [yardım] çağırısında bulunuyordu: [Neredesiniz] Bekir ahalişi yetişin! Bu mu sizin saygınlarınızı koruma biçiminiz?

Size yazıklar olsun! Koruma altındaki mahremlerinizin [saygınlıkları] zedelendi. Size yazıklar olsun! Ey Tağliboğulları! [Aranızda] düşmana karşı vuruşacak [hiç] mi kimse kalmadı?

Zuheyr b. Cenâb el-Kelbî, yine el-Ḥubeyy Günü münasebetiyle söylediği beyitte Tağliboğulları'nı kadınları düşman karşısında yeterince savunmamakla ve esir düşmelerine sebep olmakla itham etmektedir. Şair Tağliboğulları'nı bu davranışları sebebiyle aşağılamakta ve şöyle demektedir:⁸⁵ [Kâmil]

تَبَّأ لَتَغْلِبَ إِذْ تُسَاقُ نِسَاؤُهُمْ سَوَّقَ الْإِمَاءِ إِلَى الْمَوَاسِمِ عَطْلًا

Yazıklar olsun Tağlib'e! [Tutsak] kadınlar ziynet eşyalarını çıkarmış [yas tutan] cariyeler gibi [kalabalık Hac mevsiminde] toplanma alanlarına doğru sürüldüğünde.

Şair 'Âmir b. eṭ-Ṭufeyl, 'Absoğullarına düzenlediği bir saldırıda 'Antera el-'Absî'yi (ö. 614) nişaneli atına binerek kaçması ve sevgilisi 'Able'nin esir düşerek zillet hayatı yaşamak zorunda kalması sebebiyle beyitlerde alay konusu yapmaktadır:⁸⁶ [Kâmil]

يَا رَبِّ قِرْنٍ قَدْ تَرَكَتْ مُجَدَّلًا ضَحْمَ الدَّسِيعَةِ رَأْسِ حَيِّ جَحَلِ
وَتَرَكَتْ نِسْوَتَهُ لَهَنَّ تَقْفَعُ يَنْدُبْنُهُ أَصْلًا بَنُوحِ مَعُولِ
مِنْ آلِ عَبْسٍ قَدْ شَفَيْتُ حَرَارَتِي وَغَمَمْتُ كُلَّ غَنِيمَةٍ لَمْ تَضْهِلِ

⁸⁵ el-İşfahânî, *Kitābu'l-Eğānî*, 19:23.

⁸⁶ 'Âmir b. eṭ-Ṭufeyl, *Dīvān*, 93.

وَنَجَا بِعَنْتَرَةَ الْأَعْرُ مِنْ الرَّدَى يَهْوِي عَلَى عَجَلٍ هُوِيَّ الْأَجْدَلِ
وَتَرَكْتُ عَبْلَةً فِي السَّوَاءِ لِفَتِيَّةٍ بَاتُوا عَلَى كُنْفِ الْخِيُولِ الْجَوْلِ
رَاحُوا بِهَيْدٍ وَالْوَجِيهَةَ عَنُوَّةً يَوْمَ الْوَقَاعِ عَلَى نَجَائِبِ ذُمَّلِ

Akranlarımdan [usta dövüşçü], iri cüsseli [ve] kabile[si]nin saygın reisi olan nicesini yere serilmiş halde bıraktım.

Gönülleri yaralı kadınlarını da gün batımlarında yüksek sesle ağıt yakar halde bıraktım

‘Absoğullarımdan [intikam alarak] hararetimi dindirdim. [Dağıtarak elimde] kalmayan her türlü ganimeti aldım.

‘Antera’yı ölümden kartal gibi süzülen nişaneli atı kurtardı.

[Ey ‘Antera!] ‘Able’yi cevval atların sırtında geceleyen yağız delikanlıların eline bıraktın.

Dört nala giden soylu atların üzerinde Hind’i ve el-Vecihe’yi⁸⁷ zorla alıp götüren [delikanlıların eline].

‘Absoğulları ile Dabbeoğulları arasında el-Cifâr isimli su kaynağı üzerinde bir çatışma yaşanmıştır. Çatışma daha sonra ‘Absoğulları’nın lehine gelişmiştir. Dabbeoğulları, atlarına binerek arkalarına bakmadan çatışma alanından kaçmışlardır. Ne var ki geride süt emen çocuklar ve savunmasız kadınlar kalmıştır. ‘Antera b. Şeddâd, Dabbeoğulları’nı bu davranışları sebebiyle aşağılamakta ve aşağıdaki beyitte şöyle demektedir:⁸⁸ [Tavîl]

فَخَلُّوا لَنَا عَوْدَ النَّسَاءِ عَبَادِيَدٌ مِنْهَا مُسْتَوِيْمٌ وَجَامِحٌ

Bize yeni doğum yapmış kadınlarını bıraktılar. Kendileri de bozguna uğramış halde bir kısmı öne diğerleri sağa sola dağılarak kaçtılar.

Bazı zamanlar savaşın şiddetini artırdığı ve yenilen tarafın kaçtığı durumlarda savunmasız kalan hür kadın, esir düşme ihtimaline karşı kimliğini gizlemektedir. Bu durumla karşı karşıya gelen hür kadın örtüsünü çıkarmakta ve cariyeye kılığına bürünerek kaçma yollarını aramaktadır. Sebra b. ‘Amr el-Fak‘asî (6. yüzyıl), Dâmrâ en-Nehşelî’yi düşmana teslim olmak üzere iken kurtardığını dile getirdiği beyitlerde cariyeye kılığına bürünmüş kadınların düşman tarafından ele geçirilmesine ve Dâmrâ’nın eleştiri oklarına hedef olmasına fırsat vermediğine işaret etmektedir:⁸⁹ [Tavîl]

أَتَسَى دِفَاعِي عَنَّا إِذْ أَنْتَ مُسَلَّمٌ وَقَدْ سَالَ مِنْ دَلِّ عَيْنِكَ قَرَارِقُرٌ

⁸⁷ Beyitte yer alan Hind ve el-Vecihe iki bayan isimidir. Bkz. ‘Âmir b. eṭ-Ṭufeyl, *Divân*, 93.

⁸⁸ el-Ḥaṭîb et-Tebrîzî, *Şerhu Divâni ‘Antera*, 47.

⁸⁹ el-Merzûkî, *Şerhu Divâni'l-Ḥamâse li Ebî Temmâm*, 2:173.

وَنَسَوْتُمْ فِي الرَّوْعِ بَادٍ وُجُوهُهَا يُخَلَّنْ إِمَاءَ وَالْإِمَاءَ حَرَائِرَ

Üzerine zillet selleri akmış halde düşmana teslim olurken seni savunmuş olmamı nasıl unutursun?

Kadınlarınızın yüzleri [esir düşme] korkusuyla [cariyeler gibi] açılmıştır. Kadınlarınız cariyeye, cariyeler de hür kadın zannedilmektedir.

en-Nisār Günü,⁹⁰ ‘Āmiroğulları, Esedoğulları karşısında direnirken müttefiki Temimoğulları geri çekilir. ‘Āmiroğulları çok sayıda zayıat verir. Aralarında ‘Āmiroğulları’na mensup seçkin ailelerden Selmā bt. el-Muħallaq (6. yüzyıl) ve el-‘Ankā’ bt. Hemmām’ın (6. yüzyıl) da bulunduğu çok sayıda kadın Esedoğulları tarafından ele geçirilir. Selmā, Cevvāb lakabıyla meşhur Mālik b. K’ab’ı (6. yüzyıl) ve Ebū ‘Āmir b. eṭ-Ṭufeyl’i (ö. 630) kadınları savunmak yerine kaçmakla itham eder ve esir düşmelerine sebep olduklarını öne sürerek beyitlerde hicveder. Selmā bu bağlamda şöyle demektedir:⁹¹ [Basit]

كَيْفَ الْفِخَارِ وَقَدْ كَانَتْ بِمُعْتَرِكِ يَوْمَ النَّسَارِ بَنُو ذُبْيَانَ أَرْبَابَا
لَمْ تَمْنَعُوا الْقَوْمَ إِذْ سَلُّوا سَوَامَكُمْ وَلَا النِّسَاءَ وَكَانَ الْقَوْمَ أَحْرَابَا

Nasıl övün[eceksiniz ki?] en-Nisār Günü savaş meydanında Zubyānoğulları [size karşı Esedoğulları’yla] müttefikti.⁹²

Hayvanlarınızı sakat bıraktıklarında topluluk[larına] mâni olmadınız. Ne de kadınları [korudunuz]. Topluluk[ları] birlikler halindeydi.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere düşman karşısında kadınları savunmak yerine savaş meydanlarından kaçan ve kadınların düşmana esir düşmelerine sebep olan kimseler Cähiliye toplumunda aşağılanmış, eleştirilere maruz bırakılmış ve alay konusu yapılmıştır.

2.4. Tutsak Kadının Akıbeti

Savaşlar veya baskınlar sona erdiğinde esir kadınlar ganimet kabul edilmekte ve ele geçiren tarafın tasarrufuna geçmektedir.⁹³ Fidyeye karşılığında veya karşılıksız serbest bırakılmamaları ya da ele geçiren kabileye saldırı düzenlenerek kurtarılmamaları gibi durumlarda farklı muamelelere maruz kalmaktadırlar. Söz gelimi ele geçiren taraf, tutsak

⁹⁰ en-Nisār Günü, Esed ve Temimoğulları arasında en-Nisār adıyla bilinen mevkide yaşanan çatışmanın adıdır. Geniş bilgi için bkz. eḍ-Ḍabbī, *el-Mufaḍḍliyyāt*, 329.

⁹¹ İbn el-Muşennā, *Kitābu’n-nekāid*, 1:177; İbnu’l-Eşir el-Cezerī, *el-Kāmil fi’t-Tarih*, 1:491.

⁹² Beyitte yer alan أرباب lafzı sular anlamına gelmekle birlikte burada müttefikler manasında kullanılmıştır. Zira kabileler arasında anlaşma yapılırken taraflar ellerini suya daldırmaktadırlar. Bkz. İbn el-Eşir, *el-Kāmil fi’t-Tarih*, 1:490.

⁹³ Cevād, ‘Ali, *el-Mufaşşal fi Tārīhi’l-‘Arab Kable’l-İslām*, 5:573.

kadınlara kötü muamelede bulunmakta veya onları köle pazarlarında kâr amaçlı satmaktadır.⁹⁴ Yine ele geçiren taraf, esir kadınları eş edinmekte⁹⁵ veya hizmetçi olarak kullanmaktadır. Cähiliye devri Arap şiirlerinde de tutsak kadınların maruz kaldıkları bu türden muamelelerin yansımalarına rastlanmaktadır. Ele geçirilen kadınların karşılaştıkları ilk muamele, köleler ve kiralık serseriler tarafından uzun süre acımasızca koşar adım yürütülmedir. Bişr b. Ebî Hâzım, (6. yüzyıl) en-Nisâr Günü münasebetiyle söylediği beyitlerde Esedoğulları'nın Temîm kabilesi karşısında sergilediği kahramanlıklara yer vermektedir. Temîm kabilesinin müttefiki 'Âmiroğulları'ndan ele geçirilen kadınların vücutlarından kan akıncaya kadar yürütüldüklerine işaret etmekte ve şöyle demektedir:⁹⁶ [Tavîl]

بَنِي عَامِرٍ إِنَّا تَرَكْنَا نِسَاءَكُمْ مِنْ الشَّلِّ وَالْإِيْجَابِ تَدْمَى عُجُوبُهَا
عَضَارِيْطُنَا مُسْتَبْطِنُو الْبَيْضِ كَالدَّمَى مُضْرَجَةٌ بِالرَّغْفَرَانِ جُيُوبُهَا
تَبِيْثُ النِّسَاءِ الْمُرْضِعَاتِ بِرَهْوَةٍ تَفَرَّغَ مِنْ خَوْفِ الْجَنَانِ قُلُوبُهَا

'Âmiroğulları! Kovalanmaları ve koşar adım yürütülmeleri sebebiyle kaba etleri [yara almış] kadınlarınızı kan revan içerisinde bıraktık.

Kiralık serserilerimiz ve kölelerimiz, yakaları zağferanla [kırmızıya] boyanmış beyaz tenli esir kadınları oyuncaklar gibi önlerine katmaktadırlar.

[Bizden kaçan] emzikli kadınlar delirme korkusuyla geceyi bir tümseğin arkasına [gizlenerek] geçirmektedirler.

Mu'aşkır b. el-Bâriki (6. yüzyıl) de Numeyroğulları'nı övdüğü beyitlerde Numeyroğulları'nın Şi'b Cebele denilen mekide Zubyânoğulları karşısında sergiledikleri kahramanlıkları dile getirmektedir. Ele geçirilen kadınların maruz bırakıldıkları katı muamele sebebiyle yürümekte zorlandıklarına ve soğuk havada yağın kar taneleri ile vücut terlerinin birbirine karıştığına değinmektedir:⁹⁷ [Vâfir]

تَرَكْنَا الشَّعْبَ لَمْ نَعْقِلْ إِلَيْهِ وَأَسْهَلْنَا كَمَا عَلِمَ الْخَلِيفُ
نَسُوقُ بِهِ النِّسَاءِ مُشْمِرَاتٍ يُخَالِطُهَا مَعَ الْعَرَقِ الْخَشِيفُ
إِذَا اسْتَرْخَتْ جِبَالُ الْقَوْمِ شَدَّدَتْ وَلَا يَثْبِي لِقَائِمَةٍ وَظِيفُ

⁹⁴ el-Hâşimî, *el-Mer'etu fi Şi'ri'l-Cähilî*, 246.

⁹⁵ Taşküş, *Târîhu'l-Arab Kable'l-İslâm*, 182.

⁹⁶ eđ-Dabbî, *el-Mufađđliyyât*, 332.

⁹⁷ İbn Meymün, *Munteha't-Taleb*, 8/268.

Şi'b [Cebele']yi geride bıraktık da orayı sığınak edinmedik. Ve müttetik[imizin de] bildiği gibi vadiye indik

Kadınları orada [önümüze katıp] sürerek. [Kadınlar da yürüyebilmek için] çaba sarf ederek. Kar taneleri ile ter birbirine karışmış halde.

Halkın [sırtlarında yol aldıkları hayvanların yular] ipleri gevşediğinde [hızlanmaları için yeniden] çekilir. Ve bir ayak topuğu [dahi dinlenme amaçlı] duraksamaz.⁹⁸

'Urve b. el-Verd (ö. 30/594) ise 'Absoğulları tarafından Tayyi' kabilesine yapılan saldırıda ele geçirilen Tayyi'li kadınların maruz kaldıkları bu türden sert muamele sebebiyle elbiselerini parçaladıklarını ifade etmektedir:⁹⁹
[Tavil]

رَحَلْنَا مِنَ الْأَجْبَالِ أَجْبَالَ طَيِّءٍ	نَسُوقُ النِّسَاءِ عُوذَهَا وَعِشَارَهَا
تَرَى كُلَّ بَيْضَاءِ الْعَوَارِضِ طِفْلَةً	تُقَرَّرُ إِذَا شَالَ السِّمَّاكُ صِدَارَهَا
وَقَدْ عَلِمْتُ أَنْ لَا أَنْفِلَاتُ لِرَحْلِهَا	إِذَا تَرَكَتُ مِنْ أَجْرِ اللَّيْلِ دَارَهَا

Biz dağlardan Tayyi'oğulları'nın dağlarından hamile ve yeni doğum yapmış kadınları önümüze katarak yol aldık.

Simak yıldızı yükseldiğinde [ele geçirdiğimiz her bir kadının çaresizlikten] beyaz dişleri[yle] kıyafetini yırttığını görürsün.

Zira gecenin son deminde evini arkada bıraktığı vakit asla geri dönüşü olmadığını artık anlamıştır.

Esir kadınlar kazanç kapısı olarak görüldüklerinden bazı zamanlar topluca köle pazarına intikal ettirilmektedirler. Bu durum aralarında yakınlık bağı bulunan hasım kabileler için de geçerli olmaktadır. Şair 'Amr b. Barrâka (6. yüzyıl) mensubu bulunduğu Hemedânoğulları ile aralarında akrabalık bağı bulunan bir başka kabile¹⁰⁰ arasında yaşanan savaşta Hemedânlıların hasım kabileden ele geçirdikleri kadınları hayvan sürüsü gibi önlerine katarak köle pazarına intikal ettirdiklerini beyitlere yansıtmaktadır. Bu sırada kadınların çaresizce feryat ettiklerine de yer vermektedir:¹⁰¹
[Vafir]

كَأَنَّ نِسَاءَهُمْ بَقَرٌ مِرَاحٌ	حَلَالٌ شَقَائِقِي تَطَأُ الْوُحُولَا
------------------------------------	---------------------------------------

⁹⁸ Beyitte yer alan ولا يثني لفائمة وظيف ifadesi hayvanın dinlenmeye bırakılmamasından kinayedir. Bkz. el-Cebbürî, *Kaşâ'id Cähiliyye Nâdira*, 115.

⁹⁹ Ibn el-Ward 'Orwa, *Divân, Accompagne du commentaire d'bn es-Sikkît*, 170.

¹⁰⁰ Kaynaklarda bahse konu kabilenin ismi belirtilmemektedir. Bkz. Şerîf Râgîb 'Alâvine, 'Amr b. Berrâka el-Hemdâni', 100.

¹⁰¹ İbn Meymûn, *Munteha'ü-Ṭaleb*, 4:206.

لَهُنَّ صَوَاعِقُ يَعْرِفْنَ فِيْنَا بَنِي الْأَخَوَاتِ وَالنَّسَبِ الدَّجِيْلَا
بِكُلِّ خَيْبَةٍ وَمَجَازٍ عَرْضِ تَرَى نَمَطًا يُطَوِّحُ أَوْ خَمِيْلَا

[Hasım kabilenin] kadınları, bol yağmur yağdıran bulutlar boyunca çamurlara basarak yalpalayan inekler gibi [yürürler].

[Kadınların yürek dağlayan] feryatları vardır. Aramızda kız kardeşlerinin çocukları ve evlilik sebebiyle uzaktan soy bağı bulunduğunu bilirler.

[Köle pazarının kurulduğu] her bir vadide ve karşılaşılan her yolda serili bir yatak veya örtü görürsün.

Esir kadınların ateşe verilerek yakılmaları da söz konusu olmaktadır. Hîre Hanedanı el-Munzir b. Mâi's-semâ' (ö. 554) Uvâra Günü¹⁰² esir düşen Bekiroğulları'nı kılıçtan geçirir ve kadınlardan bir kısmını diri diri ateşe atar. Kays kabilesinden bir şahıs Hanedanı diğer kadınları ateşe atmamaya ikna eder. Şair el-'A'sâ, takdire şayan davranışı sebebiyle bahse konu şahsı övdüğü beyitlerde yakılan esir kadınlara da değinmekte ve bir beyitte şöyle demektedir:¹⁰³ [Tavîl]

سَبَايَا بَنِي شَيْبَانَ يَوْمَ أَوَارَةِ عَلَى النَّارِ إِذْ تُجَلَى لَهُ فَتَيَاتُهُمَا

Uvâra Günü Şeybanoğulları'nın genç kızları [hanedana] arz edilmekte iken kadınları ateşin üzerinde [idiler].

Ele geçirilen kadınlardan hamile olanların karınlarının yarılması da söz konusu olmaktadır. 'Âmir b. eṭ-Ṭufeyl, 'Âmiroğulları'nın Feyfu'r-rîh Günü¹⁰⁴ Şenüe kabilesinin alt kolu olan Nehd ve Haş'am boylarına düzenledikleri baskında ele geçirilen hamile kadınların karınlarını yarmış olmalarıyla övünmekte ve beyitte şöyle demektedir:¹⁰⁵ [Tavîl]

بَقَرْنَا الْحَبَالَى مِنْ شَنْوَةِ بَعْدَمَا خَبَطْنَ بِقَيْفِ الرِّيحِ نَهْدًا وَخَنَعَمَا

Feyfu'r-rîh'de Şenüe'nin [alt kolu] Nehd ve Haş'am [boylarından] hamile kadınların tökezlemelerini müteakip karınlarını yarıdık.

Hayatta kalabilen kadınlar bazı zamanlar hizmetçi olarak çalıştırılmaktadır. Kadınlar ile esir alan taraf arasında yakınlık bağı

¹⁰² Uvâra Günü, Hîre hanedanı el-Munzir b. Mâi's-semâ' ile Bekir kabilesi arasında yaşanan savaşın adıdır. Geniş bilgi için bkz. Şemsuddîn, İbrâhîm, *Mecmû'u Eyyâmî'l-'Arab*, 45.

¹⁰³ İbn Kays, *Divânul-'A'sâ el-Kebîr*, 87.

¹⁰⁴ Feyfu'r-rîh, Necid bölgesinin yükseklerinde bir yer adıdır. Burada 'Âmiroğulları ile Nehd ve Haş'am boyları arasında üç gün süren bir çatışma yaşanmıştır. 'Âmir b. eṭ-Ṭufeyl çatışma sırasında mızrak darbesi almış ve gözünden olmuştur. Geniş bilgi için bkz. el-Ḥamevî, *Mucemu'l-Buldân*, 4/285; Şemsuddîn, *Mecmû'u Eyyâmî'l-'Arab*, 100.

¹⁰⁵ 'Âmir b. eṭ-Ṭufeyl, *Divân*, 118.

bulunması bu duruma engel olmamaktadır. Şeybānoğulları'nın liderlerinden biri amca çocukları olan Ka'b kabilesine mensup bir şahıs tarafından öldürülür. Şeybānoğulları'nın yeni lideri Yezīd b. Musfir, (6. yüzyıl) töre gereği katil yerine Ka'boğulları'ndan saygın bir şahsiyetin öldürülmesinde ısrarcı olur. Şair el-'A'sā, Yezīd b. Musfir'i hicvettiği beyitlerde Yezīd'in ısrarını sürdürmesi durumunda amca çocukları iki kabile arasında barışın tesis edilemeyeceğini ve esir alınan kadınların hizmetçi olarak kullanılacağını öne sürerek şöyle demektedir:¹⁰⁶ [Tavīl]

وَتَلْفَى حَصَانٌ تَخْدُمُ ابْنَةَ عَمِّهَا كَمَا كَانَ يُلْفَى النَّاصِفَاتِ الْخَوَادِمُ
إِذَا اتَّصَلَتْ قَالَتْ أَبْكَرُ بِنِّ وَائِلٍ وَبِكْرٌ سَبَّهَتْهُ وَالْأُتُوفُ رَوَاعِمُ

Ve saygın hanımefendiyle amcasının kızına hizmet ederken karşılaşılacaktır. Tıpkı iş yapan hizmetçi kadınlarla karşılaştığı gibi.

[Saygın hanımefendi] soy ağacını dile getirdiğinde Bekr b. Vāil'e mi [mensubuz] diyecektir. [Halbukı] onu Bekr kabilesi esir almış ve [aile bireylerinin] burunlarını yerlerde sürtmüş [olacaktır].

Esir alınan kadınlar hasım kabile savaşçıları tarafından cinsel istismara da uğramaktadır. Esir alan taraf bunu yaparken çarpışma sırasında canını tehlikeye attığını öne sürmekte ve kullandığı silahların mehir yerine geçtiğini düşünmektedir. 'Amr b. Kulşūm, Vādi'l-Aḥrameyn Günü Tağliblilerin Şudā kabilesi karşısında sergiledikleri kahramanlıkları ve aralarında kadınların da bulunduğu Şudālıları esir aldıklarını dile getirdiği beyitte hayatlarını tehlikeye atarak çarpıştıkları için ele geçirilen kadınları hak ettiklerini öne sürmekte ve şöyle demektedir:¹⁰⁷ [Vāfir]

وَأُبْنَا بِالْهَجَانِ مُرَدَّقَاتٍ حَظَبْنَا بِالْأَسَلِ الظَّمَاءِ

Ve sırtlarına [esir kadınlar] bindirilmiş halde asil develerle döndük. Biz o kadınlarla kana susamış mızrak [uçlarıyla] nişanlandık.

'Amr b. Yerbū' (6. yüzyıl) ise mensubu bulunduğu Ganī kabilesinin, geçmişte Cuzām, Laḥm ve Mezḥic kabileleri karşısında sergiledikleri kahramanlıklarla övünürken savaşta ele geçirdikleri kadınlara güç kullanarak sahip olduklarına işaret etmekte ve beyitte şöyle demektedir:¹⁰⁸ [Mutekārīb]

نَكْحَنَا نِسَاءَهُمْ عَنَوَةٌ بَيْبِضٌ الصَّفَاحِ وَمُرَائِبَاهَا

¹⁰⁶ Meymūn b. Kaṣy, *Dīvānu'l-'A'sā el-Kebīr*, 81.

¹⁰⁷ eṣ-Şimşāṭī, *el-Envār ve Mahāsinu'l-Eṣ'ār*, 79.

¹⁰⁸ el-Āmidī, *el-Mu'telif ve'l-Muhtelif*, 233.

Demirin esnek ve geniş yüzeyli olanından [yapılmış keskin] kılıçlarla kadınlarınızı zorla nikahımıza aldık.

Esir düşen kadınlar iyi denilebilecek muamelelerle de karşılaşmaktadır. Söz gelimi ele geçiren taraf esir kadınları eşlerine katmakta ve diğer eşleriyle aynı muameleye tabi tutmaktadır. Yine ele geçiren taraf yabancı kadınlarla yapılan evlilikten doğacak çocukların cesur olduklarına inandığından esir aldığı kadınlarla evlenmektedir. Hâtim eṭ-Ṭāī (ö. 578) bu bağlamda şunları söylemektedir:¹⁰⁹ [Ṭavīl]

وَمَا أَنْكَحْنَا طَائِعِينَ بَنَاتِهِمْ	وَلَكِنْ حَطَبْنَاهَا بِأَسْيَافِنَا قَسْرًا
فَمَا زَادَهَا فِينَا السَّبَاءَ مَدَلَّةً	وَلَا كَلَّفَتْ خُبْرًا وَلَا طَبَخَتْ قِدْرًا
وَلَكِنْ خَلَطْنَاهَا بِخَيْرِ نِسَانِنَا	فَجَاءَتْ بِهِمْ بِيضًا وَجُوهُهُمْ زُهْرًا
وَكَايِنِ تَرَى فِينَا مِنْ ابْنِ سَدِيَّةٍ	إِذَا لَقِيَ الْأَبْطَالَ يَطْعُهُمْ شَرًّا

Kızlarını bizimle gönül rızasıyla evlendirmediler. Ama biz kılıçlarımızla zor kullanarak onları nikahımıza aldık.

Böylece bizde esir kadınlar daha da zillete itilmediler. Ne bir parça ekmek [pişirmekle görevlendirildiler] ne de bir tencere yemek pişirdiler.

Ama biz onları kadınlarımızın en mükemmellerine kattık da yüz [rengi] pembeye bakan beyaz [tenli] çocuklar dünyaya getirdiler.

Aramızda esir kadının oğlundan nicelerini görürsün. Kahramanlarla karşı karşıya geldiğinde onlara yan bakarak mızrak saplayan.

el-ʿAʿšā ise, Selāme el-Ḥımyerī (6. yüzyıl) isminde bir şahsı övdüğü beyitte Selāme'nin evinde çok sayıda esir kadın bulunduğunu ve bir kısmının mehirsiz nikah altına alındığını dile getirmektedir. Yakınları tarafından fidyelerinin ödeneceğine dair söz verilen diğer kadınların ise serbest bırakılacakları anı beklediklerini belirtmektedir:¹¹⁰ [Mutekārīb]

وَمَنْكُوحَةٍ غَيْرِ مُمְهُورَةٍ	وَأُخْرَى يُقَالُ لَهَا فَادَهَا
----------------------------------	----------------------------------

[Selāme'nin evinde bir kısmı] mehirsiz nikah altına alınan ve diğeri [Selame'ye] fidyeye ödemeyi yakınının kabul ettiği söylenen nice kadın vardır.

¹⁰⁹ İbn ʿAbdi Rabbih, *el-İkdu'l-Ferīd*, 7:123.

¹¹⁰ Meymūn b. Kays, *Dīvānu'l-ʿAʿšā el-Kebīr*, 75.

Bazı zamanlar esir alan taraf kadınları karşılık beklemeksizin serbest bırakmaktadır. ‘Alqame b. Seyf (6. yüzyıl) Sefh-u Muṭālī’ Günü¹¹¹ Temīm kabilesine mensup bazı boylardan kadın esirler ele geçirir. ‘Alqame, esir aldığı kadınları karşılık beklemeksizin serbest bırakma kararı alır ve esirleri yurtlarına geri götürür. Mucāşī‘ ailesinden bir kadın, takdire şayan bu davranışı sebebiyle ‘Alqame’ye minnet duyduklarını ifade etmekte ve aşağıdaki beyitlerde şöyle demektedir:¹¹² [Vāfir]

جَزَى الرَّحْمَنُ عَلْمَةً بِنَ سَيْفٍ	عَلَى النَّعْمَاءِ خَيْرَ جَزَا مُنَابٍ
عَنْ آلِ مُجَاشِعٍ وَبَنِي فُقَيْمٍ	وَأَحْيَاءِ الْبَرَاجِمِ وَالرَّيَابِ
وَحَيِّي تَهْشَلٍ وَسَرَاةَ سَعْدٍ	بِسَفْحِ مُتَالِعٍ وَلَوَى إِرَابٍ
جَزَرْتُ نَوَاصِيًا مِنَّا فَرَاخَتْ	نِسَاءَ الْحَيِّ طَاهِرَةَ التِّيَابِ
وَأَطْلَقْتُ الْعِنَاةَ وَكَانَ يَوْمًا	يَعْصُ الشَّيْخُ مِنْهُ بِالشَّرَابِ
فَأَنْتِ الْمَرْءُ تُشْكُرُ نِعْمَتَاهُ	عَلَيْنَا مَا بَدَا وَضَحَ السَّرَابِ

Rahmān [olan Allah] ‘Alqame b. Seyf’i [yaptığı bu] iyiliğe karşılık ödüllendirsin. Ödüllendirilmesi [gereken] kişiye verilecek en iyi mükafatla.

Mucāşī‘ ailesine, Fuḳaymoğulları’na, el-Berācim ve er-Rabāb kabilelerine [yaptığı bu iyiliğe karşılık].

Nehşel ve Serāt Sa’d kabilelerine Muṭālī‘ [dağının] eteğinde ve İrāb’ın kıvrımında [yaptığı bu iyiliğe karşılık].

[Ey ‘Alqame!] Bizden [soylulara mensup] perçemleri [kılıçla] kırtın da kabileden [esir aldığın asil] kadınlar temiz elbiselerle gittiler.

Ve esirleri serbest bıraktın. Yaşlı adamın boğazında içeceğin düğümlendiği bir gündü [o gün].

Dolayısıyla sen, [her sabah] serabın parıltısı ortaya çıktığı süre iki nimetine karşılık teşekkür borçlu olduğumuz bir şahsiyetsin.

Beyitlerden de anlaşılacağı üzere savaşlarda veya baskınlarda ele geçirilen kadınlar vücutlarında yara oluşacak biçimde uzun süre acımasızca yürütülme, topluca köle pazarlarına sevk edilerek satılma, ateşe verilerek yakılma, hamilelerin karınlarını yarma, evlerde hizmetçi olarak çalıştırılma ve cinsel istismara uğrama gibi kötü muamelelere maruz kalmışlardır. Aynı zamanda esir kadınlar, esir alan kişi tarafından mehir ödenmeksizin nikah

¹¹¹ Sefh-u Muṭālī’ Günü, Necid’de yer alan Muṭālī’ isimli dağın eteğinde Tağlib kabilesi ile Temīmoğulları arasında yaşanan savaşın adıdır. Geniş bilgi için bkz. eş-Şimşāṭī, *el-Envār ve Mahāsinu’l-Eş’ār*, 80.

¹¹² eş-Şimşāṭī, *el-Envār ve Mahāsinu’l-Eş’ār*, 81.

altına alınmış ve özgür kadınlara katılmışlardır. Bazı zamanlar esir kadınlar esir alan kişi tarafından karşılıksız olarak serbest de bırakılmışlardır.

Sonuç

Cähiliye toplumunda kadın hatırı sayılır konumdadır ve erkeğin namusu sayılmaktadır. Ne var ki çöl ikliminin beraberinde getirdiği zorlu şartlar, kabileleri var olma mücadelesi vermeye zorlamaktadır. Bu sebeple kabileler arasında çoğu defa çatışmalar, baskınlar ve savaşlar meydana gelmektedir. Çatışma, baskın ve savaşlar sırasında düşmanı namusu olarak gördüğü değerlerle vurmak ve mümkün olduğu kadar acı çekmesini sağlamak amacıyla özellikle kadınlar hedef alınmaktadır. Bu bakımdan kabile bireyleri kadınların düşman tarafından her an ele geçirilebileceği hususunda endişe duymakta, kadınları koruma içgüdüleriyle hareket etmekte ve saldırı gerektirecek eylemlerden uzak durmaktadırlar. Kadınlar da tehlike anlarında kendilerini düşman karşısında savunacaklarına dair kocalarından söz almaktadır. Savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda kabile bireyleri kadınları korumak için imkanlarını seferber etmektedir.

Öte yandan şairler, beyitlerde hasım kabileye mensup asil tabakadan kadınları ele geçirmekle övünmektedirler. Düşman karşısında kadınları savunmak yerine savaş meydanlarından kaçmayı yeğleyen ve kadınların düşmanlar tarafından esir alınmalarında payları olan erkekleri aşağılamakta, alay konusu yapmakta ve rencide etmektedirler. İlgili beyitlerden, ele geçirilen kadınların vücutlarında yaralar oluşacak biçimde uzun süre acımasızca yürütülme, köle pazarlarında satılma, ateşe verilerek yakılma, hamilelerin karınları yarılarak ceninlerini çıkarma, evlerde hizmetçi olarak çalıştırılma ve cinsel istismara uğrama gibi kötü muamelelere maruz kaldıkları anlaşılmaktadır. Yine ilgili beyitlerden esir alan tarafın tutsak kadını mehir ödemeksizin nikahına aldığı anlaşılmaktadır. Tutsak kadınların karşılıksız olarak serbest bırakıldıkları da vakidir.

Kuşkusuz tutsak kadınların konu edildiği beyitler, dönemin sosyal ve kültürel yapısı hakkında ip uçları vermektedir. Ele geçirilen kadınların cinsel obje olarak kullanılmaları, köleler ve kiralık serseriler tarafından sözlü tacizlere maruz bırakılmaları ve etine dolgun kadınların erkekler tarafından muteber sayılmaları gibi beyitlere yansıyan bilgi kırıntıları bu duruma örnek teşkil edecek mahiyettedir. Çalışma konusu beyitler dönemin dram dolu karanlık yüzüne az da olsa ışık tutacak tarihi vesika niteliğindedir.

Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:

Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. / The authors declared that there is no conflict of interest.

Finansal Destek / Grant Support:

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

- ‘Alāvine, Şerif Rāğib. *‘Amr b. Berrāka el-Hemdānī*. Ammān: Dāru’l-Menāhic, 2005.
- el-Āmidī, Ebu’l-Ķāsim el-Ħāsen b. Bişr el-Yahyā. *el-Mu’telif ve’l-Muĥtelif*. Tah. ‘Abdussettār Aĥmed Ferrāc. Ķāhire: Dāru İhyā’i’l-Kutubi’l-‘Arabıyye, 1961.
- el-Bağdādī, ‘Abduĳādīr b. ‘Umer. *Ħızānetu’l-Edeb*. Tah. ‘Abdusselām Muĥammed Hārūn. Ķāhire: Mektebetu’l-Ħāncī, 2000.
- el-Baĥal, ‘Ali. *eş-Şuratu fi’ş-şı’ri’l-‘Arabī*. Beyrūt: Dāru’l-Endelus, 1981.
- el-Bekrī, Ebū ‘Ubeyd. *Simtu’l-leā’lī*, Tah. ‘Abdulazīz el-Meymenī. Ķāhire: Dāru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1954.
- el-Belāzurī, Aĥmed b. Yahyā Cābir. *Kitābu Cumel min Ensābi’l-Eşraf*. Tah. Suheyl Zekkār. Beyrūt: Dāru’l-Fıkr, 1996.
- Brockelmann, Carl. *Tārīĥu’ş-Şu’ubi’l-İslāmiyye*. Çev. Nebih Emīn Fāris, Munīr el-Ba’lebekkī. Beyrūt: Dāru’l-İlm Li’l-Melāyīn, 1973.
- el-Buĥturī, Ebū ‘Ubāde el-Velīd. *el-Ħamāse*. Tah. Muĥammed İbrāhīm Ħūr ve Aĥmed Muĥammed ‘Ubeyd. Abū Ğabi: Hey’etu Abū Ğabi li’ş-Şekāfeti ve’t-Turās, 2007.
- Cevād, ‘Ali. *el-Mufaşşal fi Tārīĥi’l-‘Arab Ķable’l-İslām*. Bağdād: Cāmi’atu Bağdād, 1993.
- el-Cāĥız, Ebū ‘Usmān ‘Amr b. Baĥr. *Kitābu’l-Burşān ve’l-Urcān ve’l-Umyān ve’l-Hülān*. Tah. ‘Abdusselām Muĥammed Hārūn. Beyrūt: Dāru’l-Cil, 1990.
- el-Cebbūrī, Yahyā. *Ķaşā’id Cähiliyye Nādıra*. Beyrūt: Muessesetu’r-Risāle, 1988.
- el-Cundī, ‘Ali. *Şı’ru’l-Ħarb fi’l-‘Aşri’l-Cāhilī*. Beyrūt: Dāru Mektebeti’l-Cāmi’ah el-‘Arabıyye, 1966.
- Çağatay, Neş’et. *İslām’dan önce Arap tarihi ve Cahiliye çağı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- Ğayf, Şevĳi. *Tārīĥu’l-Edebī’l-‘Arabī el-‘Aşru’l-Cāhilī*. Ķāhire: Dāru’l-Ma’ārif, 1960.
- eĞ-Ğabbī, el-MufaĞĞal b. Muĥammed b. Ya’lā b. ‘Āmir b. Sālim. *el-MufaĞĞliyyāt*. Tah. Aĥmed Muĥammed Şākir ve ‘Abdusselām Muĥammed Hārūn. Ķāhire: Dāru’l-Ma’ārif, 1942.
- Emīn, Aĥmed. *Fecru’l-İslām*. Beyrūt: Dāru’l-Kitābi’l-‘Arabī, 1969.
- el-Evdī, el-Efveh. *Dīvān*. Tah. Muĥammed Altuncī. Beyrūt: Dāru Şādır, 1998.
- el-Ğanevī, Ğufeyl. *Dīvānu Ğufeyl el-Ğanevī Şerĥu’l-‘Eşma’i*. Tah. Ħassān Felāĥ Oĝlī. Beyrūt: Dāru Şādır, 1997.
- el-Ħamevī, Şihābuddīn, Ebū ‘Abdillāh, Yāĳūt b. ‘Abdullāh. *Mu’cemu’l-Buldān*. Beyrūt: Dāru Şādır, 1977.
- el-Ħansā’, TumāĞır bt. ‘Amr b. el-Ħāriş b. eş-Şerīd es-Sulemī. *Dīvānu’l-Ħansā’*. Tah. Ħamdo Ğammās. Beyrūt: Dāru’l-Ma’ārif, 2004.

- el-Hâşimî, 'Ali. *el-Mer'etu fi's-Şi'ri'l-Câhilî*. Bağdâd: Matba'atu'l-Ma'arif, 1960.
- Hitti, Philip, Jurjî Edward ve Jibrâ'il Jabbûr. *Târîhu'l-'Arab*. Beyrût: Dâru'l-Keşşâf, 1951.
- el-Hüfî, Aḥmed Muḥammed. *el-Hayātu'l-'Arabiyye mine's-Şi'ri'l-Câhilî*. Kâhire: Mektebetu Nahḍati Mıŝr ve Matba'atuhâ, 1952.
- el-Hüfî, Aḥmed Muḥammed. *el-Mer'etu fi's-Şi'ri'l-Câhilî*. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, 1963.
- İbn 'Abdi Rabbih, Aḥmed b. Muḥammed. *el-'Iḳdu'l-Ferîd*. Tah. Muḥammed Sa'îd el-'Aryân. Kâhire: el-Mektebetu't-Ticâriyyeti'l-Kubrâ, 1953.
- İbn 'Âmir, eṭ-Ṭufeyl. *Dîvân*. Beyrût: Dâru Şâdir, 1979.
- İbn Baṭṭâl, Ebu'l-Ḥasen 'Ali b. Ḥalef b. 'Abdilmelik. *Şerhu Şaḥîhi'l-Buḥârî*. Tah. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. Riyad: Mektebetu'r-Ruŝd, 2003.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth 'Uŝmân. *Sirru Şinâ'ati'l-İ'râb*. Tah. Ḥasen Hindâvî. Dimaŝq: Dâru'l-Ḳalem, 1993.
- İbnu'l-Eŝîr, Ebu'l-Ḥasen 'Ali b. Ebi'l-Keram, eŝ-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-Târîh*. Tah. Ebu'l-Fidâ' 'Abdullâh el-Ḳâdî. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Ḥabîb, Muḥammed. *Men Nusibe ilâ Ummihî mine's-Şu'arâ*. Tah. 'Abdusselâm Hârûn. Kâhire: Muŝtafa el-Ḥalebî, 1393-1973.
- İbn Ḳays, Meymûn. *Dîvânul-'A'şâ el-Kebîr*. Tah. Muḥammed Ḥuseyn. Kâhire: Mektebetu'l-Âdâb, 1950.
- İbn Kulŝûm, 'Amr. *Dîvân*. Tah. Emîl Bedî' Ya'kûb. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1991.
- İbn Ḳuteybe, 'Abdullâh b. Muslim. *eŝ-Şi'ru ve's-Şu'arâ*. Tah. Aḥmed Muḥammed Şâkir, Kâhire: Dâru'l-Ma'arif, 1959.
- İbn Manzûr, Cemâluddîn, Ebu'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem. *Lisânu'l-'Arab*. Kâhire: Dâru'l-Ma'arif, tsz.
- İbn Meymûn, Muḥammed b. el-Mubârek b. Muḥammed. *Munteha't-Ṭaleb min Eŝ'âri'l-'Arab*. Tah. Muḥammed Nebîl Ṭurayfî. Beyrût: Dâru Şâdir, 1999.
- el-Mu'aynî, 'Abdulhamîd Maḥmûd. *Şi'ru Benî Temîm fi'l-'Asri'l-Câhilî*. Bureyde: Nâdî'l-Ḳaŝîm el-Edebî, 1982.
- İbnu'l-Muşennâ, Ebû 'Ubeyde Ma'mer. *Kitâbu'n-Neḳâiḍ Neḳâiḍu Cerîr ve'l-Ferezdaḳ*. Tah. Ḥalîl 'Umrân el-Mansûr. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Ibn el-Ward, 'Orwa. *Dîvân*. Accompagne du commentaire d'bn es-Sikkî. Tah. Mohammed b. Cheneb. Cezayir: Jules Carbonel Imprimeur-Editeur, 1926.
- el-İşfahânî, Ebu'l-Ferec. *Kitâbu'l-Eġânî*. Tah. 'Abd 'Ali Muhannâ ve Semîr Câbir. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1971.
- el-Kelbî, Zuheyr b. Cenâb. *Dîvân*. Tah. Muḥammed Şefîḳ el-Bayṭâr. Beyrût: Dâru Şâdir, 1999.
- el-Kilâbî, Ḳattâl. *Dîvân*. Tah. İŝsân 'Abbâs. Beyrût: Dâru's-Şekâfe, 1989.
- el-Merzûkî, Aḥmed b. Muḥammed el-Ḥasen. *Şerhu Dîvânî'l-Ḥamâse li Ebî Temmâm*. Tah. Ğarîd eŝ-Şeyḫ. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- el-Mes'ûdî, Ebu'l-Ḥasen 'Ali b. el-Ḥuseyn b. 'Ali. *Murûcu'z-Zehab*. Tah. Kemâl Ḥasen 'Ali. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Aŝriyye, 2005.
- Meymûn b. Ḳays. *Dîvânul-'A'şâ el-Kebîr*. Tah. Muḥammed Ḥuseyn. Kâhire: Mektebetu'l-Âdâb, 1950.

- en-Nuveyrî, Şihâbuddîn Aḥmed b. ‘Abdulvehhâb. *Nihâyetu’l-Ereb fî Funûni’l-Edeb.* Tah. İbrâhîm Şemsuddîn. Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2004.
- Şekḳâl, Dirîze. *el-‘Arab fi’l-‘Aşri’l-Câhilî.* Beyrût: Dâru’s-Şekâfeti’l-‘Arabiyye, 1995.
- Şemsuddîn, İbrâhîm. *Mecmû’u Eyyâmi’l-‘Arab fi’l-Câhiliyyeti ve’l-İslâm.* Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2002.
- eş-Şimşâti, Ebu’l-Ḥasen ‘Ali b. Muḥammed b. el-Muṭaḥhar el-‘Adevî. *el-Envâr ve Mahâsinu’l-Eş’âr.* Tah. Şâlih Mehdî el-‘Azzâvî. Bağdâd: Menşürâtu Vuzârâti’l-İlâm, tsz.
- eş-Şinḳîti, Muḥammed Maḥmûd b. et-Telâmîd et-Turkuzî. *Divânu’l-Huzeliyyîn.* Tah. Aḥmed ez-Zeyn. Kâhire: Dâru’l-Kutub, 1950.
- Ṭaḳḳûş, Muḥammed Suheyl. *Târîhu’l-‘Arab Ḳable’l-İslâm.* Beyrût: Dâru’n-Nefâis, 2009.
- Te’ebbâta Şerran. *Divân.* Tah. ‘Ali Zulfikâr Şâkir. Beyrût: Dâru’l-Ġarbi’l-İslâmî, 1984.
- et-Tebrîzî, el-Ḥaṭîb. *Şerḥu Divâni ‘Antera.* Tah. Mecîd Ṭarrâd. Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1992.
- et-Ṭufeyl, İbn ‘Âmir. *Divân.* Beyrût: Dâru Şâdir, 1979.
- Ṭuleymât, Ġâzî ve ‘İrfân ‘el-Eşḳar. *el-Edebu’l-Câhilî Ḳaḍâyâh, Aġrâduh A’lâmuḥ Funûnuh.* Dimaşḳ: Mektebetu’l-İmân, 1992.
- ez-Zevzenî, Ebû ‘Abdillâh el-Ḥuseyn b. Aḥmed. *Şerḥu’l-Mu‘allaḳât es-Seb’.* Tah. Lecnetu’t-Tahḳîḳ fi’d-Dâri’l-‘Âlemiyye. Beyrût: ed-Dâru’l-‘Âlemiyye, 1992.
- ez-Zevzenî, Ebû ‘Abdillâh el-Ḥuseyn b. Aḥmed. *Şerḥu’l-Mu‘allaḳâti’l-‘Aşr.* Beyrût: Dâru Mektebeti’l-Ḥayât, 1983.
- ez-Zubyânî, en-Nâbiġa. *Divân.* Tah. Muḥammed Ebu’l-Faḍl İbrâhîm. Kâhire: Dâru’l-Ma’ârif, tsz.

